

Inhoudsopgave **Oud Neis september 2024 (3)**

Titel	Auteur	Pagina
Colofon		2
Van de besturen		3
Het verhaal van kruideniers-winkel tot supermarkt	Sjaak Aarns	4
Dijkdoorbraak bij Loenen in 1809 door Jonxis en De Vletter	Marlou Bervoets en John Mulder	5
Het verhaal van Oortjeshekken	Hugo van Capelleveen	8
Polders, sluizen en herbergen in Erlecom en de Ooij	John Mulder	13
Tachtig jaargeleden: granaatvuur en een landings-strip bij Slijk-Ewijk	Daan Viergever	25
Spanning tussen de rivieren, belevenissen van een jonker in de Betuwe	Mieke Dings	28
Gerrit Elings, een riviermens in hart en nieren	Jacqueline van Rijn en John Mulder	31
Geschiedenis en restauratie van boerderij De Steeg in Heteren	Jan en Maud Kuijpers	38
Zoekplaatje	Ton Timmer	43
Van alles van vroeger ...	Marie Elings	44
Sponsors		45

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de besturen HKOSV en HKMB.

Colofon

Oud Neis is een gezamenlijke uitgave van de Historische Kring Oosterhout, Slijk-Ewijk, Valburg en omstreken en de Historische Kring Midden-Betuwe.

Samenstelling en redactie Oud Neis:

Redactie: Liesbeth Ruyten
Opmaak: Dini Huijbers
Omslag: Marlou Bervoets
Kopij aanleveren: oud.neis@kpnmail.nl

Historische Kring Oosterhout, Slijk-Ewijk, Valburg e.o.

Bestuur HKOSV:

John Mulder, voorzitter	Oosterhout
Dini Huijbers, secretaris	Slijk-Ewijk
Pieter Severijn, penningm.	Oosterhout
Marlou Bervoets	Lent
Rob Woldringh	Oosterhout
Ria Derksen	Oosterhout

Website HKOSV:

www.historischekringoosterhout.nl

Secretariaat HKOSV:

Dini Huijbers, 06 36 56 53 85
info@historischekringoosterhout.nl

Penningmeester HKOSV:

Pieter Severijn
Banknr.: Banknr.: NL60 RABO 0139 8074 03

Bezoekadres HKOSV:

De Honsvoet 2, Oosterhout
Donderdag vanaf 20.00 uur

Historische Kring Midden-Betuwe

Bestuur HKMB:

Wim Huijbrechts, voorzitter	Andelst
Marie Elings, secretaris	Andelst
Ceciel Uitterhoeve, penningm.	Heteren
Anja van Rookhuijzen	Zetten
Dirk Rang	Zetten
Wim Florissen	Randwijk

Website HKMB:

www.hkmb.nl

Secretariaat HKMB:

Marie Elings, 06 22 45 22 90
info@hkmb.nl

Penningmeester HKMB:

Ceciel Uitterhoeve
Banknr.: NL10 INGB 0006 3342 31

Bezoekadres HKMB:

Schweitzerpark 2a, Zetten
Dinsdag en donderdag
van 10.00-12.00 uur

Van de besturen

In het voorjaar heeft HKMB een subsidie aangevraagd voor de aanschaf van vier nieuwe laptops en voor een oplossing van ons dataopslagsysteem. Die subsidie is inmiddels toegekend. Met de nieuwe laptops kunnen we straks ook thuis werken en data invoeren. Bovendien heeft onze oude printer het begeven en kunnen we daarvoor nu een nieuwe kopen. De aanschaf levert ons tevens een veel grotere opslagmogelijkheid voor al onze foto's en andere gegevens en die gegevens worden nu veel beter toegankelijk. We zijn erg blij dat Maria van Elferen ons daarbij helpt. Ons lid Edwin Hallers gaat ons helpen om Memorix, het programma van Erfgoed Gelderland, te vullen met gegevens.

Op vrijdag 9 augustus hebben de besturen van HKOSV en HKMB samen met bijna alle vrijwilligers weer van de jaarlijkse barbecue genoten. Een aantal kookgrage bestuursleden zorgde voor heerlijke salades. Met dit gezamenlijke evenement versterken we op een ontspannen manier de onderlinge band.

We zijn Henk Berns van de Oude Trekkerclub (OTC) 'De Ewijkse Brug' heel dankbaar dat we aan het tweejaarlijkse historisch weekend in de Kuilsestraat in Herveld mee mochten doen. We kregen gratis een kraam. Helaas werkten de weergoden niet mee, want het terrein werd veranderd in een ware modderpoel. Desondanks was het de tweede dag nog behoorlijk druk. Henk heeft ons verzekerd dat we de volgende keer weer zullen worden uitgenodigd en daar zullen we graag gebruik van maken.

De verkoop van het boek *Molen de Vink, parel van Herveld*, verloopt voorspoedig. De helft van de oplage is nu verkocht. Help je mee om het boek te promoten? Meer informatie staat in de vorige Oud Neis (2024 nr. 2).

In het najaar staan we als historische kringen gezamenlijk op het Romeinenfestival van de gemeente Overbetuwe. Daarvoor worden spandoeken gemaakt die achter in de kraam komen, zodat we ons goed kunnen profileren en die we ook een volgende keer op markten kunnen gebruiken.

Een van de vrijwillige medewerkers van HKMB, Daan Meijer, heeft een historische wandeling door Heteren gemaakt. Die voert langs interessante plekken in het dorp. Op je telefoon kun je straks inloggen en dan krijg je allerlei leuke informatie en beelden over gebouwen, straten, enz. op je scherm. De bedoeling is om dat ook voor de andere dorpen in ons werkgebied te gaan doen.

In memoriam Jan van der Staay (1932-2024)

Op 9 juli 2024 overleed HKOSV-lid Jan van der Staay op 91-jarige leeftijd. Jan was bij de oprichting van onze historische kring in 1979 betrokken, maar hij werd geen bestuurslid. Wel maakte hij deel uit van de werkgroep Bodem en Archeologie. Jan van der Staay werkte bij de Rijks Geologische Dienst in Arnhem, waar hij altijd naar toe fietste. Zijn grote geologische kennis van het rivierengebied kwam ons goed van pas. De zaterdagochtend was gereserveerd voor het veldwerk. De ploeg 'jonge onderzoekers' bestond uit Ruud Donders, Kees van Lent, John Mulder, Frans Spaan, Thijs van Woerkom en Jan van der Staay. Gewapend met grondboor trokken we de Oosterhoutse uiterwaard in op zoek naar het voormalige dorp Oosterhout. Na afloop dronken we ergens bij iemand thuis een borrel. Na tien jaar – ter gelegenheid van Oosterhout 900 – kwam in 1989 het boekje *Van Ostreholt tot Oosterhout* uit. Jan was bij de opzet betrokken en was medeauteur.

De werkgroep Bodem en Archeologie besloot eind 1980 een carnavalswagen te bouwen om de historische kring op een andere manier te profileren. Jan en Agaath stelden hun huis aan de Savenijelaan beschikbaar: de mannen en jongens deden in de garage het zware werk; de vrouwen en meisjes zorgden voor de aankleding. En na afloop bier en wijn. Jan genoot met volle teugen. De optocht begon bij Jan en Marga van Woerkom op de Ceciliahof met soep en brood, daarna de rondrit met de wagen door het dorp en 's avonds hossen. Jan was tien jaar lang de grote animator van dit 'Histerisch Kreng'.

Ledenwisselingen

Nieuwe leden HKMB: J.W. Hendriks, H. Janssen en C. de Wit.

Nieuwe leden HKOSV: J. Henzen, E. Linskens, G. Mentink, W. van Ooijen, en L. en R. Reijnen.

HKOSV betreurt het verlies van drie leden: Ben Degen overleed op 21 juni, Jan van der Staay op 9 juli (zie hierboven) en Martin Folman op 13 augustus. Wij wensen alle nabestaanden veel sterkte.

Het verhaal van kruidenierswinkel tot supermarkt

Sjaak Aarns

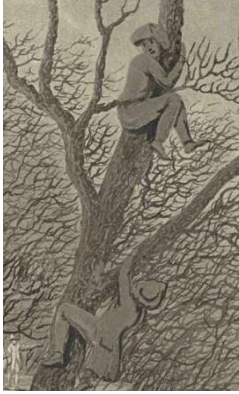
Het verhaal van kruidenierswinkel tot supermarkt begon bij onze ouders. Zij openden in 1950 in Oosterhout op de hoek van de Oosterhoutsestraat en de Peperstraat een winkeltje met kruidenierswaren. Ze stonden zelf achter de toonbank en de goederen lagen achter hen op het schap. En soms waren er ook producten die nog moesten worden afgewogen, zoals zout en suiker. Dit alles groeide in de loop der jaren uit van bedieningswinkel tot een supermarkt, waarin de klant zelf de boodschappen mocht pakken en bij de kassière kon afrekenen.

Vader heeft ooit al een keer een verhaal geschreven hoe het allemaal begonnen is. Dat komt nu terug in een boekje dat ik heb gemaakt, zodat het verhaal verder kan worden verteld en afgemaakt. Het begon op 5 april 1950 en het stopte op 5 april 2014. We laten u zien hoe het bedrijf groeide van 16 m² tot 225 m². Dit alles met foto's, verhalen, anekdotes en plattegronden, met hier en daar wat nostalgie.

Hebt u interesse in het boekje? Het komt uit in november 2024. De prijs is € 12,50. U kunt het tot uiterlijk 28 september 2024 bestellen via e-mail: sjaakmartin@outlook.com, met vermelding van naam, adres en telefoonnummer. U krijgt bericht als het boekje af te halen is.

Winkel aan de Oosterhoutsestraat 35, Oosterhout

Dijkdoorbraak bij Loenen en Oosterhout in 1809 door Jonxis en De Vletter

Marlou Bervoets en John Mulder

Op de omslag en op blz. 33 van Oud Neis nr. 1 van dit jaar is een aquatint van Johan de Vletter over de dijkdoorbraak van Loenen in 1809 afgebeeld naar Jan Lodewijk Jonxis. Beide kunstenaars hebben ook de doorbraak in januari 1809 bij Oosterhout getekend. In dit verhaal gaan we kort in op beide aquatinten/etsen en hun makers.

Jan Lodewijk Jonxis

In de Wikipedia¹ lezen we dat Jan Lodewijk Jonxis op 9 april 1789 in Utrecht werd geboren als zoon van Pieter Hendrik Jonxis en Marie Elisabeth Bullot. Vader Pieter Hendrik was belastingcontroleur en hield zich bezig met tekenen en prentkunst. Ook broer Pierre Jonxis was schilder en tekenaar. Jan Lodewijk was een leerling van L.F.G. van der Puyl. Toevallig of niet, maar in 1809 won hij de eerste gouden medaille van de Utrechtse tekenschool. Jan Lodewijk was schilder, lithograaf en tekenleraar. Hij schilderde vooral genre- en figuurvoorstellingen, interieurs en (miniatuur)portretten.

Jan Lodewijk Jonxis was lid van het genootschap Kunstliefde. In 1821 werd in Utrecht de stadacademie voor teken- en bouwkunde opgericht, waar hij als tekenmeester en directeur werkzaam was. Hij gaf les aan zijn zoon Pieter H.L. Jonxis, J.W. Bilders en Joannes van Liefland. Zijn werk werd opgenomen in de collecties van onder andere het Centraal Museum in Utrecht en het Rijksmuseum in Amsterdam. In 1828 maakte hij een studiereis naar Parijs. Hij nam deel aan tentoonstellingen in onder meer Amsterdam, Groningen, Nijmegen, Zwolle en Utrecht. Hij overleed op 76-jarige leeftijd in Utrecht op 17 februari 1866. Ondanks naarstig zoeken op het internet hebben wij de oorspronkelijke etsen of tekeningen van Jan Lodewijk Jonxis niet kunnen vinden; evenmin of en wanneer hij in contact is geweest met Johannes de Vletter.

Johannes de Vletter

Johannes de Vletter werd ergens tussen februari en 4 maart 1770 in Rotterdam geboren. Over zijn persoon hebben we niet veel meer kunnen vinden dan dat hij eerste luitenant der infanterie was en daarnaast graveur en tekenaar. De Vletter gebruikte voor Loenen en Oosterhout de aquatint, een diepdruk-etstechniek, waarbij geen lijnen maar egale vlakken ontstaan. Het resultaat lijkt daardoor op waterverf. Beide aquatinten van de doorbraken bij Loenen en Oosterhout heeft De Vletter gegraveerd naar voorbeeld van de werken van Jonxis. Johannes de Vletter overleed op 5 september 1828.

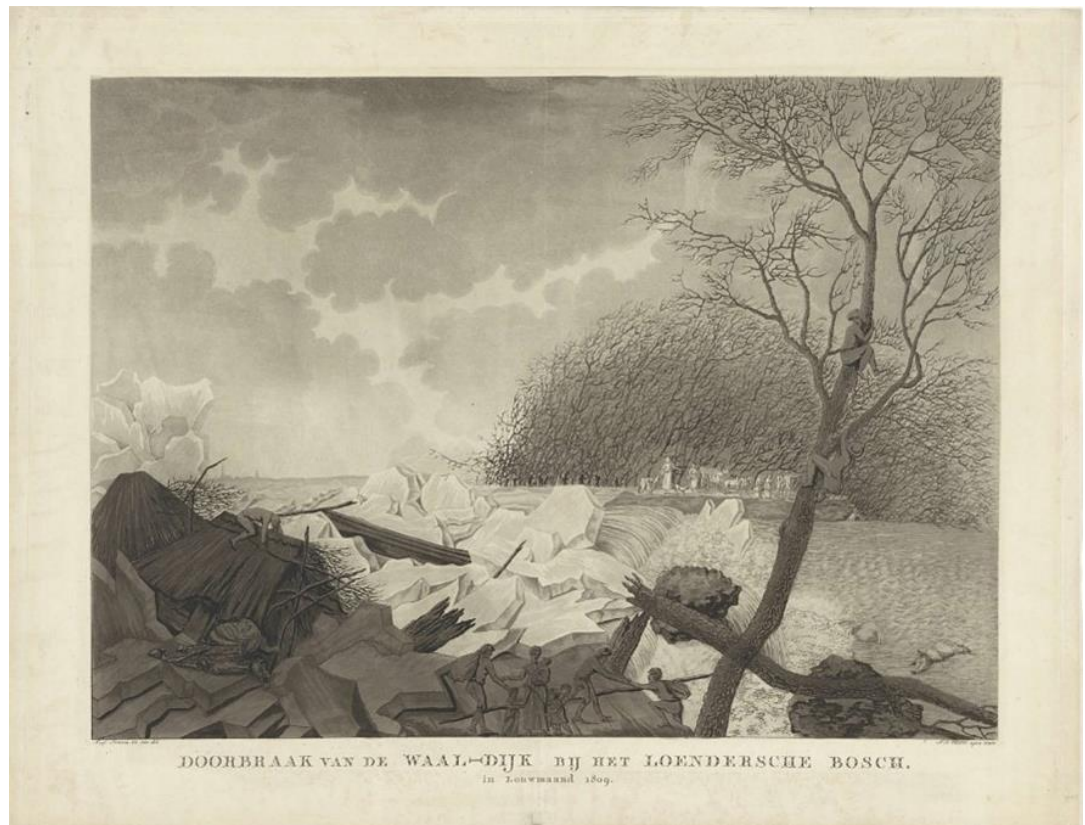
Wanneer Jan Lodewijk Jonxis naar Loenen en Oosterhout is getogen om de tragedie van 15 januari 1809 op papier vast te leggen, weten we niet. Maar het was in ieder geval nadat de Over-Betuwe weer bereikbaar was, want grote delen stonden onder water. Waarom Jonxis, en later De Vletter, de ellendige toestand van beide plaatsen heeft vastgelegd weten we ook niet. Wel is bekend dat in dat jaar meerdere dijken in de Betuwe en in het land van Maas en Waal zijn doorgebroken en dat koning Lodewijk Napoleon diverse geteisterde plaatsen heeft bezocht. De ramp had landelijke belangstelling en wellicht zijn er in den lande inzamelingsacties gehouden, zoals in 1820 en 1855². Kunstenaars werden dan gevraagd om de ramp te schetsen, zodat de mensen eerder geneigd waren hun beurs te trekken.

¹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_Lodewijk_Jonxis

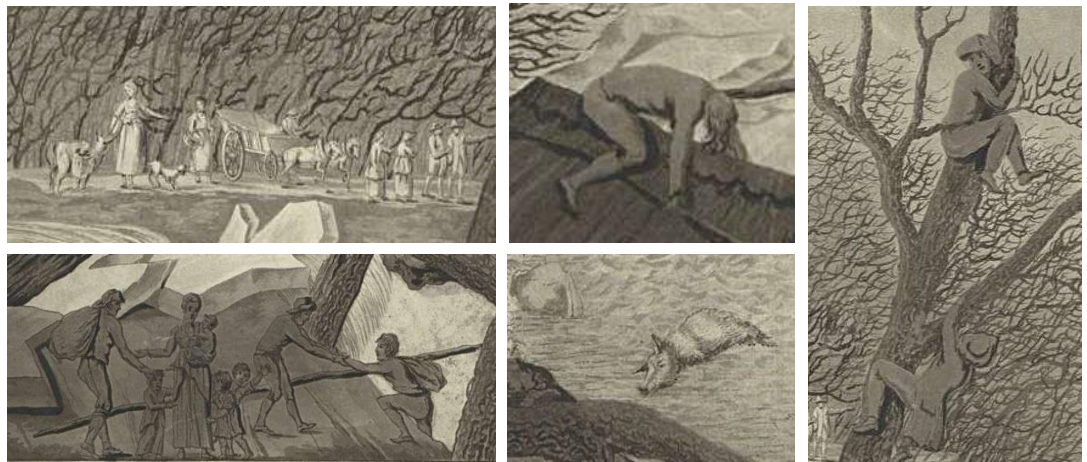
² J.R. Mulder, F. Spaan en J.G.C. de Wolf: In de ban van de Betuwse dijken; deel 2 Oosterhout. Wageningen, Alterra, 2002. Alterra-rapport 311.

G. Mentink en J. Mulder: De waterramp van 1855; veerhuis annex herberg de Altena bedreigd door ijsschotsen. Oud Neis (2021), 1: 23-30.

Beide aquatinten van de doorbraken van de Waaldijk bij Loenen en Oosterhout tijdens de watersnood op 15 januari 1809 zijn hieronder weergegeven met enkele saillante uitvergrotingen, die voor zich spreken over de ellendige toestand tijdens de strenge winter van 1809³.

Doorbraak van de Waaldijk bij Loenen in 1809 (J. de Vletter naar J.L. Jonxis)⁴

Details uit de dijkdoorbraak van Loenen

³ Voor meer informatie over de tragedie op de ets van Loenen zie <https://hannekevanasperen.nl>.

⁴ Rijksmuseum Amsterdam, Rijksstudio, RP-P-1882-A-5716.

Doorbraak van de Waaldijk bij Nijmegen (Oosterhout) in 1809⁵

Details uit de doorbraak van Oosterhout

⁵ Rijksmuseum Amsterdam, Rijksstudio, RP-P-OB-86.985.

Het verhaal van Oortjeshekken

Hugo van Capelleveen

In Oud Neis nummer 3 van 2023 heeft John Mulder beschreven waar de naam Oortjeshekken vandaan komt. Over dit huiskamercafé valt echter nog veel meer te vertellen. Hugo van Capelleveen neemt ons hieronder mee in de bouwkundige geschiedenis van het pand. Elders in dit nummer beschrijft John Mulder het ontstaan en de ontwikkeling van de Erlecomse Polder en de geschiedenis van herberg De Sluis, de voorloper van Oortjeshekken.

Wat er aan Oortjeshekken voorafging

Op de huidige plaats van Oortjeshekken moet al een oudere herberg hebben gestaan met als naam *De Sluis*. Van dit gebouw zijn helaas geen afbeeldingen bekend. In 1846 noemt ds. J. van Schevichaven in zijn *Geschiedkundige plaatsbeschrijving van het Rijk van Nijmegen* al de naam "het Oortjes-Hek". De naam *De Sluis* komt voor op verschillende kaarten uit de negentiende eeuw. Van die oude herberg is onder het rechtergedeelte van het huidige pand nog een grotendeels intacte kelder aanwezig uit de zeventiende eeuw of misschien zelfs iets ouder. Die kelder heeft een opmerkelijke plattegrondvorm bestaande uit een Grieks kruis. Deze ruimte wordt overdekt door twee elkaar kruisende tongewelven. Dit is een unieke situatie die ik nog niet eerder ben tegengekomen. Verderop zal ik de kelder nader beschrijven.

Ook het onderste deel van de achtergevel van het rechtergedeelte kan deel uitgemaakt hebben van de oude herberg. In dit nu gepleisterde geveldeel zitten twee vorkvormige ankers, die in de zeventiende eeuw veel voorkwamen. We vinden ze bijvoorbeeld ook in het knechtenhuis van het voormalige kasteel van Ooij.

Een van de tongewelven in de kelder

De achterkant van Oortjeshekkeren rond 1980. Linksonder is het oudste gedeelte van het pand met daarin de vorkvormige ankers (foto: huiscollectie Oortjeshekkeren)

Het huidige Oortjeshekkeren

In 1899 is de oude herberg De Sluis vervangen door het tegenwoordige Oortjeshekkeren. Die naam prijkt sindsdien ook boven de hoofdingang. Waarom de oude herberg vervangen is door nieuwbouw, weten we niet. Misschien is het oude gebouw door brand of een andere catastrofe verloren gegaan. Bij de herbouw werd de bouwmassa naar het noorden, dus de rivierzijde, uitgebreid. De plaats van de oude herberg werd ingenomen door de huidige zuidelijke aanbouw, die verbonden werd met het nieuwe hoofdgebouw. Hierbij werd de bovengenoemde kelder zo goed mogelijk gehandhaafd.

Het nieuwe complex kreeg twee hoofdfuncties. In het hoofdgebouw bevond zich aan de linkerkant (noord) een café met achterkamer. Aan de rechterkant (zuid) was een winkelbedrijf. Heel lang is hier een slagerij gevestigd geweest. Deze twee tweeledige functie is nu nog herkenbaar aan de twee deuren in het portiek.

In het rechtergedeelte tegen het hoofdgebouw zat oorspronkelijk een zeer primitieve keuken en de rest was een schuur, waar ook kleinvee onderdak kreeg. Op het achter terrein is nog een tijdlang een tuinderij geweest. Het hoofdgebouw en de rechteraanbouw hebben voor een groot gedeelte een benedenverdieping onder het oude dijkniveau. De begane grond bevindt zich op het oude dijkniveau van 1936. Rond 1993 is deze dijk verlegd en verhoogd.

De gevels van het gebouwencomplex zijn opgetrokken in baksteen met de kenmerkende metselwerkdetails die in die tijd, dus rond 1900, populair waren. Hier sluiten de gepleisterde horizontale gevelbanden qua stijl op aan. Opmerkelijk is het middengedeelte van het hoofdgebouw, waarin zich de hoofdingang bevindt. Dit gedeelte wordt bekroond door een dakkapelvormige bovenbouw.

In het portiek op de begane grond zitten, zoals al gezegd, twee schuin geplaatste deuren naar de oorspronkelijk afzonderlijke ruimten. Boven het portiek staat de naam *Oortjeshekkeren* met daarboven in de top een karakteristieke dubbele raampartij. De top is voorzien van een fraai vormgegeven houten overstek. De ramen links en rechts van de

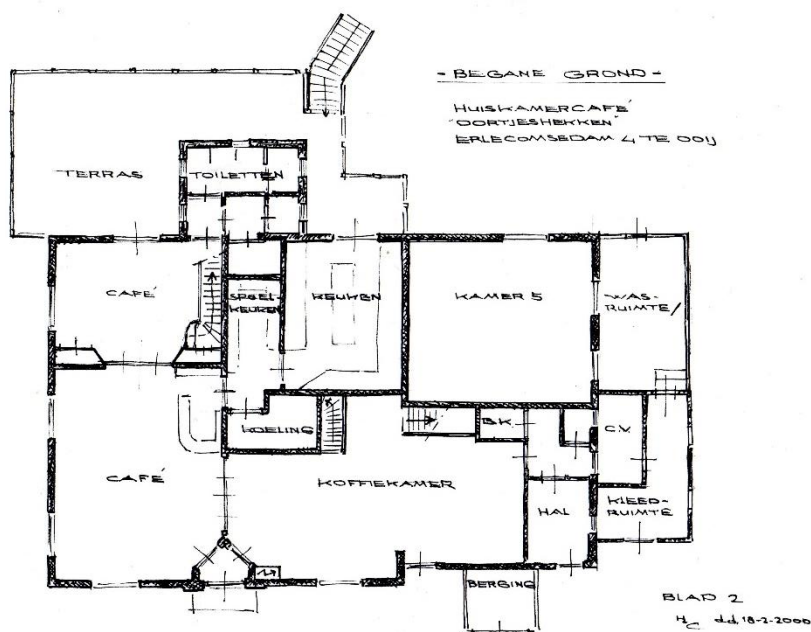
ingang hebben een vorm die kenmerkend is voor die bouwperiode. Dat geldt ook voor de ramen in de andere gevels.

Het hoofdgebouw wordt bekroond door een dak met zijschilden met daaroverheen een plat dak. De rechteraanbouw heeft een zadeldak met een afgeschuind gedeelte boven de rechterzijgevel.

Oortjeshekken omstreeks begin jaren tachtig (foto: huiscollectie Oortjeshekken)

De toenmalige eigenaren, Jan Willems en Mieke Scheepers, hebben in de jaren tachtig en negentig het hele gebouw een horecafunctie gegeven (inclusief hotel). Zij hebben daarbij de oude elementen gehandhaafd en waar nodig met zorg hersteld. Opmerkelijk in het interieur zijn bijvoorbeeld de schuifdeuren met omtimmeringen in de linkerruimte. Ook zijn er lambriseringen en andere interieuronderdelen, zoals het buffet, met zorg toegevoegd. Verder werd het hoofdgebouw aan de achterkant uitgebreid met een serre op het niveau van de benedenverdieping. En het rechterdeel werd uitgebreid met een aanbouw.

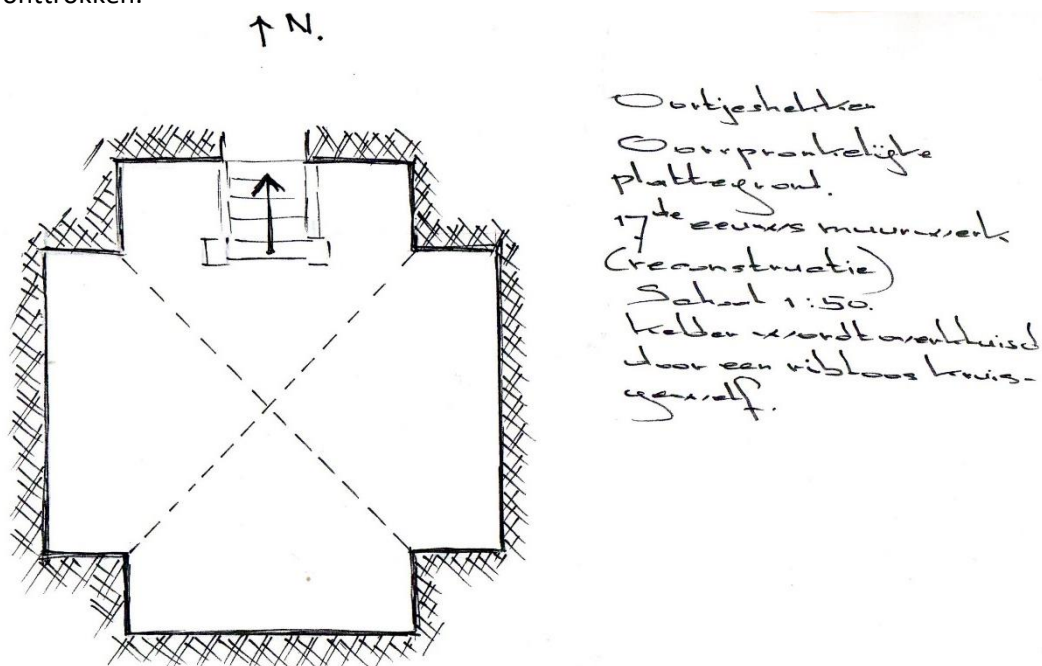

Plattegrond van Oortjeshekken omstreeks 2000

Rond 2005 heeft de volgende eigenaar de serre met een verdieping verhoogd en verbonden met de bestaande horecaruimte. Onlangs is deze aanbouw weer vergroot. Inmiddels staat het pand op de gemeentelijke monumentenlijst van de gemeente Berg en Dal.

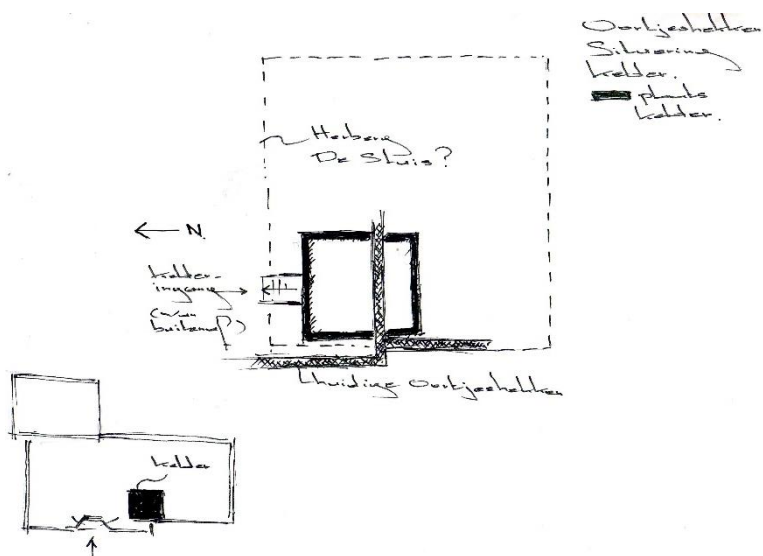
De kelder uitgelicht

Zoals hierboven al genoemd, heeft de plattegrond van de kelder de vorm van een Grieks kruis, dat wil zeggen dat de vier armen even lang zijn. De kelderruimte wordt overkluisd door twee elkaar kruisende tongewelven. Al met al een bijzondere en unieke constructie. De wanden en gewelven zijn nagenoeg geheel gepleisterd, waardoor geen bouwsporen te zien zijn. Ook lichtopeningen, die er zeker geweest moeten zijn, zijn hierdoor aan het zicht onttrokken.

Oorspronkelijke plattegrond van de zeventiende-eeuwse kelder in de vorm van een Grieks kruis

De ingang van de kelder bevindt zich in de noordelijke arm (rivierzijde). Het onderste deel van de trapopgang is bewaard gebleven; het overige gedeelte is in de jaren tachtig verdwenen onder de vloer van de toen gerealiseerde badkamer. Nu is de kelder alleen nog bereikbaar via een kruipopening. Vroeger is er mogelijk aan de buitenkant een ingang geweest, die bij de nieuwbouw van 1899 inpandig is geworden.

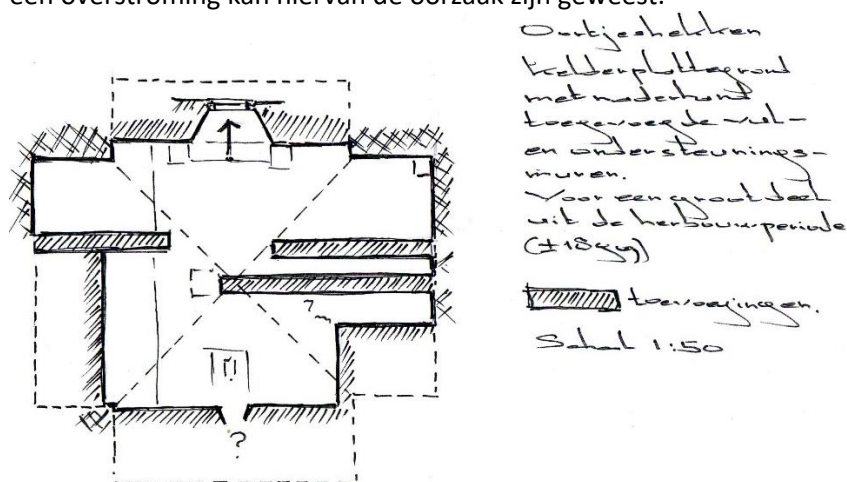

Situering van de kelder

De vloer bestaat uit grote bakstenen, die op hun kant liggen. Uit hetzelfde materiaal bestaat het opgehoogde gedeelte in de arm aan de voorzijde (zuidzijde, gelijk aan de voorgevel). Gezien het grote formaat van de bakstenen, die ook plaatselijk zichtbaar zijn in de gewelven, dateert de kelder vermoedelijk uit de zeventiende eeuw, of misschien nog iets eerder. De stahoogte in de kelder is vrij laag, dus misschien heeft de vloer vroeger wat lager gelegen.

De kelder is niet meer ongeschonden in zijn oorspronkelijke staat. Zo is de westelijke kruisarm gedeeltelijke dichtgemetseld en de zuidelijke arm zelfs helemaal. Het gewelf van deze zuidelijke arm is namelijk deels ingestort. Dit bleek toen de vloer boven dit keldergedeelte vernieuwd werd.

In de loop van de tijd zijn er in de kelderruimte verschillende ondersteuningsmuurtjes geplaatst. Het muurtje dat het dichtst bij de kruipopening ligt, moet rond 1950-1960 zijn gebouwd. Dat was nodig omdat het gewelf instabiel was geworden. Wellicht zijn tijdens de herbouw in 1899 ernstige problemen ontstaan. Maar ook waterdruk op het gewelf tijdens een overstroming kan hiervan de oorzaak zijn geweest.

Plattegrond van de kelder met de later toegevoegde vul- en ondersteuningsmuren (gearceerd)

Gelukkig is ondanks die beschadigingen deze unieke kelder bewaard gebleven als herinnering aan herberg De Sluis. Over de bijzondere plattegrondvorm kunnen we nog opmerken dat die misschien is ontstaan om druk op de wanden te verminderen bij hoogwater. Deze vorm is namelijk stabielere dan een gebruikelijke rechthoekige kelderplattegrond.

Geraadpleegde literatuur

- Eck, J. van: Het verhaal van een dijk; een heemkundige verkenning. In: M. Bullinga en P. Offermans (red.), De Ooij. Nijmegen, Bandijk Boeken, 1993, blz. 178-187.
- Eck, J. van: Historische atlas van Ooijpolder & Duffelt; een rivierengebied in woord en beeld. Amsterdam, SUN, 2005.
- Knoop, W.H.: Architectuur en stedenbouw in Gelderland, 1840-1950. Zwolle, Waanders, 1995.
- Scheepers, M. en P. Offermans: Oortjeshekken. In: M. Bullinga en P. Offermans (red.), De Ooij. Nijmegen, Bandijk Boeken, 1993, blz. 174-176.
- Schevichaven, J. van: Geschiedkundige plaatsbeschrijving van het Rijk van Nijmegen. Nijmegen, Thieme, 1846.
- Stenvert, R., C. Kolman, S. Broekhoven, B. Olde Meierink, en M. Tenten: Monumenten in Nederland; Gelderland. Zwolle, Waanders, 2000.
- Wogens, M.: Monument & landschap in de gemeente Ubbergen. Stichting tot Behoud van Monument en Landschap in de gemeente Ubbergen, 2003.

Polders, sluizen en herbergen in Erlecom en de Ooij

John Mulder

In Oud Neis nummer 3 van 2023 heeft John Mulder beschreven waar de naam Oortjeshekken vandaan komt. Over dit huiskamercafé valt echter nog veel meer te vertellen. Hieronder beschrijft hij het ontstaan en de ontwikkeling van de Erlecomse Polder en de geschiedenis van herberg De Sluis, de voorloper van Oortjeshekken. Elders in dit nummer neemt Hugo van Capelleveen ons mee in de bouwkundige geschiedenis van het pand.

Herberg De Sluis en Oortjeshekken

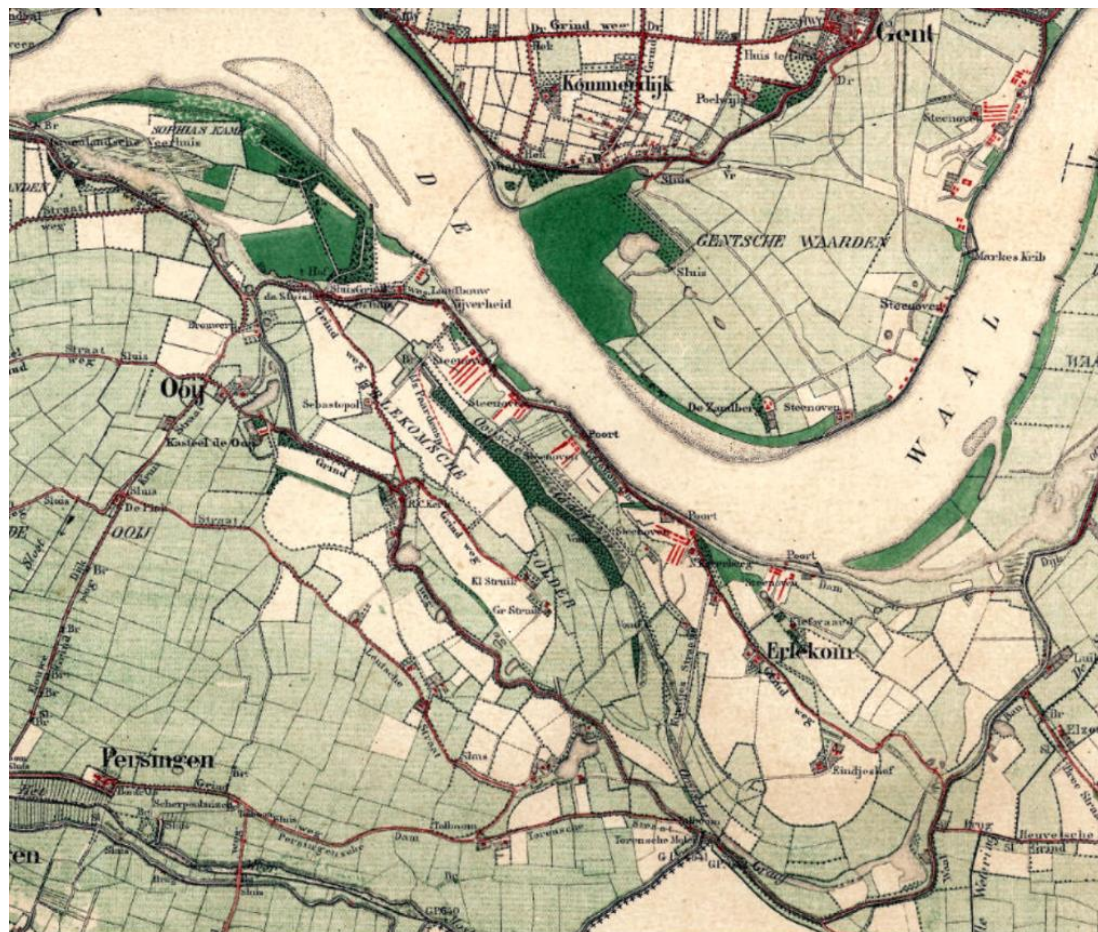
De Erlecomse Polder wordt omsloten door de Erlecomse Dam in het noorden, de Spruitenkamp en Kerkdijk in het zuiden, en de Kapitteldijk en Duffeltdijk in het oosten. De Erlecomse Polder was een bekade uiterwaard tot 1936, toen de zomerdam tot dijkhoogte werd gebracht en daarmee binnendijkse gebied werd (afb. 1).

Afb. 1 Waterstaatskaart uit 1951-1952 met de Erlecomse Polder¹

Afbeelding 2a toont de Erlecomse Polder in 1868: een agrarisch gebied bestaande uit akkers en weiden met steenfabrieken aan de westzijde. Vanaf de sluis ging de Grindweg naar het dorp Ooij. Daarboven ligt de Ooijse Graaf (voorheen het Ooijse Water). De naam Oortjeshekken komt op deze kaart nog niet voor (afb. 2b).

¹ Gelders Archief 0509- 1176-0002.

Afb. 2a Topografische kaart uit 1868 met de Erlecomse Polder²

Afb. 2b Uitsnede met de sluis, de Grindweg naar het dorp Ooij en de Erlecomse Dam

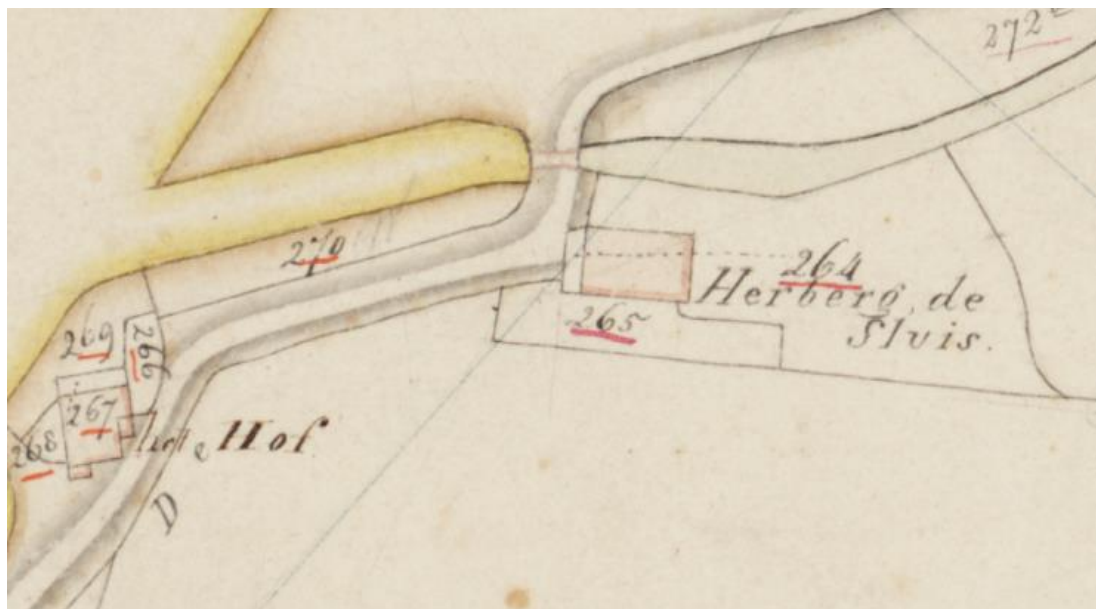
Op de kadastrale kaart uit 1832 staat “Herberg de Sluis” (afb. 3). De herberg was eigendom van Hendrik Zehelein.³ Hij was eerste luitenant bij het derde bataljon veldartillerie.⁴ De pachter van herberg De Sluis is ons niet bekend. We weten inmiddels dat in 1809 bij de sluis en de herberg een tolhek stond.⁵

² www.topotijdreis.nl.

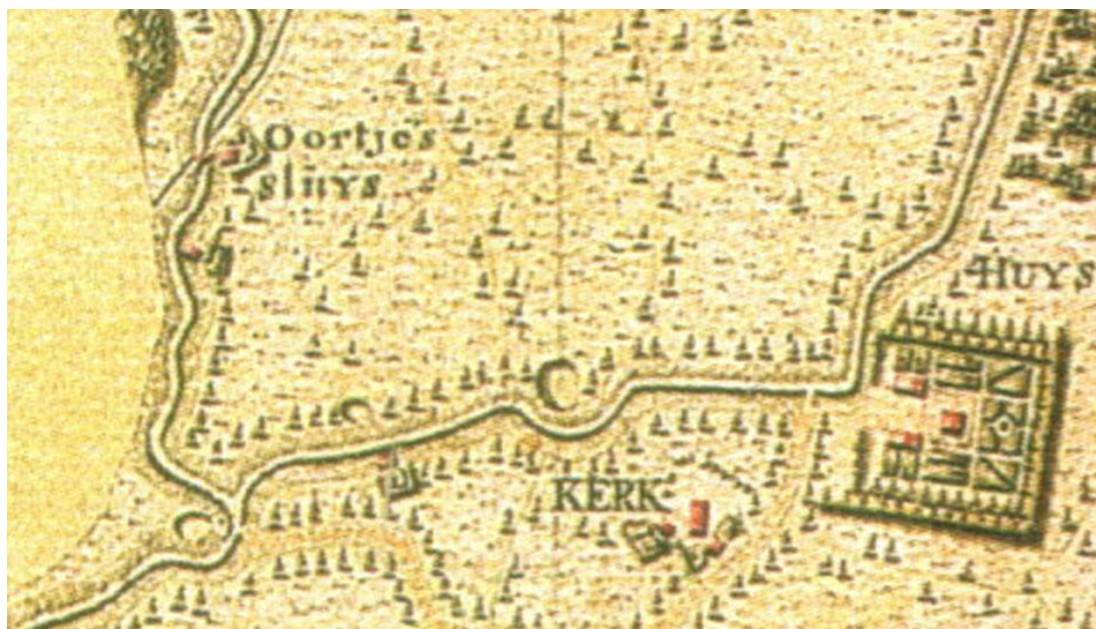
³ <https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/faq>.

⁴ www.napoleon-series.org/research/biographies/Holland/Artillery/c_DutchHorseArtilleryOfficers.html.

⁵ J. Mulder: Waar komt de naam Oortjesheken in de Ooijpolder vandaan? Oud Neis (2023), 3: 29-30.

Afb. 3 Uitsnede van de kadastrale kaart uit 1832 met herberg De Sluis⁶

Afb. 4 Uitsnede van een kaart uit de Hottinger-Atlas uit 1787 met "Oortjes sluis"⁷

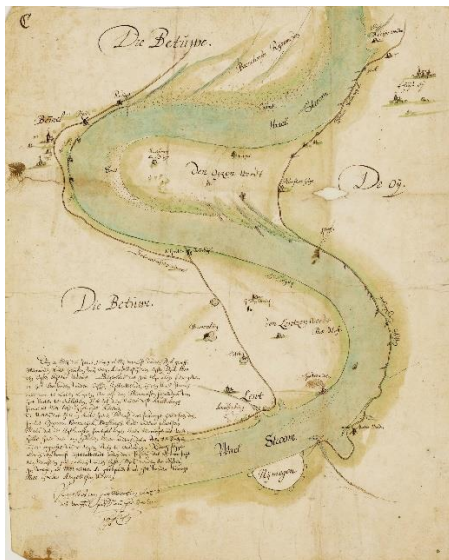
Verrassend is de vermelding van de naam "Oortjes sluis" bij de herberg in de Hottinger-Atlas in 1787 (afb. 4). Kennelijk was toen al sprake van tolheffing. Verder is er weinig informatie bekend uit de achttiende eeuw over Oortjesherken of herberg De Sluis. In 1649 toont Nicolaas van Geelkerken op zijn rivierkaart "t' Ooijse Waeter" en "sluijs" met daaronder de slordig ingetekende herberg (afb. 5a en 5b).⁸ Linksonder staat op de Ooijse bandijk een "heck", dat gediend zal hebben als afsluiting voor het vee. De kaart uit 1649 is gemaakt vanwege een eventuele doorsnijding van de Waalbocht bij Bommel.⁹

⁶ Gemeente Ooy, sectie B Erlecom, derde blad.

⁷ H.J. Versfeld: De Hottinger-Atlas van Noord- en Oost-Nederland. 1773-1794. Groningen, Heveskes, 2003.

⁸ Gelders Archief 0124-5434-1661-56-0003.

⁹ J. Mulder: Verpachting van de visserij op de Waal tussen Lent en de Altena. Oud Neis (2023), 3: 31-33.

Afb. 5a Den Oijzen Wert in 1649

Afb. 5b t' Oijse Waeter in 1649

In 1639 maakte Van Geelkercken een kaart over een geschil tussen die van Bemmelen en die van Ooij over het bekribben van de Waal tegenover de Ooijse schaarlijk (afb. 6a).¹⁰ Kribbenoorlogen waren toen schering en inslag. Op de uitsnede (afb. 6b) lezen we de “sluijs” in “Het Oijse Waeter”. Daarnaast staat een flink gebouw, de herberg. Wellicht dateert de gewelfde kelder onder het huidige pand van Oortjeshekken (zie Hugo van Capelleveen elders in dit nummer) uit die tijd of mogelijk eerder.

Afb. 6a De Ooij (boven) in 1639 met links de Erlecomse sluis (door I. en N. van Geelkercken)

Afb. 6b Uitsnede met de “sluijs” in het “Het Oijse Waeter” en de herberg

¹⁰ Gelders Archief 0124-5434-1661-56-0001.

Erlecomse Polder

Het ontstaan van de Erlecomse Polder begint ergens rond 1200-1300 (de late middeleeuwen) in een tijd met veel 'reuring'. Nijmegen, Gendt en Arnhem kregen stadrechten.¹¹ De expansiedrift van de graaf van Kleef leverde hem bezittingen langs Rijn en Waal op, zoals Huissen, Malburgen en een groot deel van de Lijmers, en dicht bij huis Hulhuizen en Ressen.¹² Leuth en Kekerdom waren toen Pruisisch. Rond 1300 kwamen de bandijken in de Betuwe en de Duffelt tot stand. De Duffelt en de Ooij hadden ieder hun eigen dijkkring (afb. 7): de Duffelt met onder andere de Leutse dijk, Hornse dijk en de Wylerdijk met elk een uitwateringssluis; de Circul van de Ooij met de Kadijk, Mosterdijk en de Ooijse dijk, en de Ooijse sluis als uitwatering op de Waal.

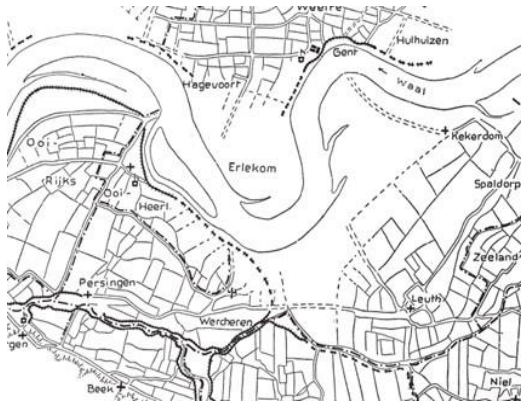
Afb. 7 Schets met de bedijkingen van de Duffelt en de Ooij; de pijlen geven de overstromingsvlakte weer (basis: kaart van Tranchot en von Müffling 1803-1820)

De Waal liep rond 1250 nog langs Gendt en Erlecom (afb. 8a) maar begon kort daarna naar het zuiden uit te bochten: erosie in de buitenbocht, opslibbing in de binnenbocht. Het oude land van Erlecom maakte plaats voor nieuw aangeslibde gronden, opgesloten in een nauwe meanderbocht (afb. 8b). In 1396 bereikte de Waal de Steenheuvelsestraat van Leuth naar Wercheren, die vervolgens in de plomp verdween (afb. 8b), evenals veertien morgen land van hofstede de Steenheuvel.¹³

¹¹ O. Moorman van Kappen: Het Gendtse vrijheidsprivilege van 1233. In: Gemeentearchief Nijmegen (red), Gendt 750 jaar Stadsrechten. Gendt, Stichting Gendt 750 Jaar Stad, 1983, blz. 11-30.

¹² E.J.T.A.M.A. Smit: De oude Kleefse enklaves en hun overgang naar Gelderland 1795-1817. Zutphen, Walburg Pers, 1975. Gelderse Hist. Reeks 7.

¹³ [W. Janssen]: Een greep uit het verleden; varia Duiffeliana. Leutherlectuur 8 (1980), 2.

Afb. 8a De loop van de Waal omstreeks 1200

Afb.8b De loop van de Waal omstreeks 1400¹⁴

Het gebied tussen de Duffelt en de Circul van de Ooij fungeerde als overstromingsvlakte bij hoge Waalstanden. De natuurlijke dijk van het hooggelegen rivierduin van Zyfflich leidde het water richting de kom van de Aa (die uitvloeide uit het Wylermeer) en het dal van het Meer (als relict van een Romeinse/middeleeuwse Waalarm). Bij Nijmegen kon het water vrij de Waal in stromen (afb. 7). De Wylerdijk vormde het sluitstuk van de dijkkring van de Duffelt en zorgde ervoor dat het net ontgonnen Kranenburgse Broek gevrijwaard werd van Ooijs water.¹⁵

Afsnijding Erlecomse bocht

Onderstaande tekst uit 1548 typeert feilloos wat er zich aan het eind van de veertiende eeuw rond Erlecom, Leuth en Wercheren afspeelde.¹⁶

“Het is wair, dat die Waill oer rechte diepte ende oeren volkommen curs ind loop tho hebben plach naest der Duyffelscher ende der Oyscher siden langhs die Loeter helle durch den stranck, der nu genuempt woirdt dat Oysche water ende doe genuempt was die Waile. Het is oick die wairheit, dat die Erlicum op ghien side der Wailen naest Ghent gelegen was ende dat men uitter Erlicum somwilen droechs voetz tho Gent dain ind kommen mocht oever die plaettz, dair nu die Waell hynne loept ende doe nyet tho loepen en plach. Naederhant is die Waill baeven des heren van Oeys heerlijkheit doergeschuert ende heeft oeren curs ende loop genoemen naest Ghent toe unnd heeft Ghent und die Erlicum gescheiden.”

Vrij vertaald: De Waal liep langs de Duffeltse en Ooijsse zijde via de Loeter Helle, nu de strang Het Ooijsse Water genoemd en die voorheen de Waal werd genoemd. Erlecom lag aan de overkant naast Gendt. De Erlecommers konden soms droogvoets de overkant halen op de plek waar nu de Waal stroomt en die Erlecom en Gendt van elkaar gescheiden heeft. Erlecom behoorde kerkelijk/parochieel tot Hulhuizen.¹⁷

Met de natuurlijke doorsnijding van de Loeter Helle bij Gendt rond 1350 begon het proces van uitbochting opnieuw. Ten noorden van de nieuwe Waal ontstond de Gendtse Waard, terwijl de Erlecomse uiterwaard verder opslibde. De beide bovenreanden van de Waalarm verzandden en de Loeter Helle werd een strang, het Ooijsse Water genaamd.

¹⁴ F. Gorissen: Stede-atlas van Nijmegen. Brugge, Wiek-op, 1956.

¹⁵ C.J. Kuiper: De geschiedenis van de Ooijpolder; een historisch-geografisch onderzoek naar de afwateringsproblemen van een rivierpolder. Amsterdam, [doctoraalscriptie UvA], 1986.

¹⁶ Gelders Archief 0567-809 en J.S. van Veen: De vroegere ligging van Erlecom. In: Gelre Bijdragen en Mededelingen 22. Arnhem Gouda Quint, 1919.

¹⁷ [W. Janssen]: Een greep uit het verleden; de kerkelijke lijdensweg van Erlecom. Leutherlectuur 2 (1974), 1.

Het letterlijke sluitstuk vormde omstreeks 1375 de aanleg van de Kapitteldijk rond het Ooijse Water (afb. 7). Deze dijk verbond de Leuthse bandijk met die van de Circul van de Ooij.¹⁸ Rond 1375 is ook de Stadssluis in het Meer aangelegd. Deze sluis loosde enerzijds het overtollige regen- en kwelwater uit de Duffelt op de Waal. Anderzijds voorkwam de Stadssluis overstromingen in het dal van het Meertje en de Aa bij hoge Waalstanden. In 1395 werd de sluis gerepareerd. De Ooijse sluis, even verderop, loosde het overtollige water van de Circul van de Ooij op de Waal.¹⁹

In 1402 kregen de heren van Ooij de visserij op de Loeter Helle in bezit: "Item de visscherije them halven diepen in den Wale baven angaende tegen die strait die to Loet uijt den dorp geijt up den Wale ende is geheiten Loeterhelle ende keert beneden tgegen den Panne Aven bij Nijmegen."²⁰ Over die visrechten is eeuwenlang gebakkeleid (eigenlijk tot nu toe).

Kartuizer monniken

De ontwikkelingen in de Erlecomse uiterwaard gaan in de vijftiende eeuw gestaag door. De Kleine IJstijd is aangebroken met meer ijsgang op de rivieren en daarmee meer kans op dijkdoorbraken. Erlecomse boeren toverden de jonge zavel- en kleigronden om tot vruchtbare akkers en weiden. En dan maar hopen, dat zomerhoogwaters uitbleven.

In 1515 vindt een belangrijke grondtransactie plaats: "Requyn, Deryck en Aleydt Heymerix, kinderen van Requyn" verkopen een stuk land aan Herman van Amelborch, prior van het kartuizer klooster nabij Koblenz: "een weerd, genaamd den Spijck, gelegen in het schependom Ghent".²¹ Erlecom was nog steeds Betuws en behoorde tot Gendt. Op de schets van 1544 (afb. 9) lezen we: "De Eerlijcomsen es althoevig lant onder die jurisdictie van Gendt."

Afb.9 De Waal, het Ooijse Water, de waard en het oudhoevig land in 1544²² (het noorden is onder, het zuiden boven)

Dat kartuizer land lag buiten de Erlecomse meandergordel tegen de Leuthse bandijk aan. Na een of meerdere dijkdoorbraken is het oudhoevig land buitengedijkt. Derrijck Heijmerikx bezat er een perceel grond, dat de heer van Ooij van hem kocht (afb. 9). De ruwe schets uit 1544 is gemaakt door raadsheer Adriaen Nicolay en griffier Baptiste Bertij, beiden verbonden aan het Hof van Gelre.²³ Er was een geschil over de Erlecomse waard en het

¹⁸ Aan de financiering zal het kapittel van Zyfflich ongetwijfeld hebben bijgedragen.

¹⁹ C.J. Kuiper: De geschiedenis van de Ooijpolder; een historisch-geografisch onderzoek naar de afwateringsproblemen van een rivierpolder. Amsterdam, [doctoraalscriptie UvA], 1986.

²⁰ J. Kuys, 1993. De middeleeuwse heren van Ooij; lotgevallen van een adellijk gelsacht in een grensgebied (11de-16de eeuw). In: M. Bullinga en P. Offermans (red.), De Ooij. Nijmegen, Bandijk Boeken, 1993, blz. 96-115.

²¹ [W. Janssen]: Een greep uit het verleden; wederom Erlecom. Leutherlektuur 6 (1978), 6.

²² Ingekleurd door de auteur.

²³ Gelders Archief 0124-1270.

visrecht op het Ooijse Water tussen Walraven Smit en de heer van Ooij. De schets is moeilijk leesbaar. Mijn kleurpotloden deden hun werk: de Waal, het Ooijse Water, het oudhoevig land en de Erlecomse waard komen nu stukken beter uit de verf (afb. 9). De Erlecomse bocht (oranje) wordt omgeven door het Ooijse Water (donkerblauw) en het verkavelde oudhoevig land met diverse kleuren. De kartuizers komen als grondbezitter op de schets niet voor. Hun gronden waren uiteraard verpacht.

Van uiterwaard naar polder

In 1615 worden de kartuizers aangemaand om mee te betalen “int reparieren van seeckeren Soemerdijs liggende inde Erlicom”.²⁴ Sterker nog, er wordt gezegd dat ze “wegen eene grote quantiteijt van landen die zij inder Eerlicom liggende hebben, verplicht zijn voor twee derde deelen te maecken”. Volgens getuigen lag de zomerdam er al sinds “mensen heugnis”. En dat klopt, want het proces grijpt terug naar een afspraak uit 1561. Toen beloofden de kartuizer monniken om twee derde deel van de kosten aan onderhoud en reparaties aan de Erlecomse zomerdijk te betalen. De heer van Gendt was goed voor een derde deel. In ieder geval betekent dat, dat de Erlecomse uiterwaard in 1561 of kort daarvoor werd voorzien van een zomerdijk en een sluis aan de benedenstroomse zijde.

En er kwam in 1580 nog een sluis bij, namelijk in de Ooijse bandijk (nu Kerkdijk) bij de buurschap Wercheren. De landbrief van de Circul van de Ooij uit 1580 is er helder over: de Ooijse sluis²⁵ en de Wercherense sluis werden op gemene (= gemeenschappelijke) kosten aangelegd. Die van Ooij hadden er behoefte aan om hun Ooijpolder in de winter vol te laten lopen met slibrijk Waalwater. In wezen functioneerde de Ooijpolder toen als een bekade uiterwaard. De benedenstroomse Ooijse sluis zal te weinig capaciteit hebben gehad om de hele Ooijpolder te vullen. Er kwam bovenstrooms een sluis bij, die na “St. Maartensdach” (11 november) open werd gezet. Wanneer de Erlecomse Polder volliep, stroomde het rivierwater door de Wercherense sluis de Circul van de Ooij in, een laagje vruchtbaar slib over de Ooijse weiden achterlatend. Niet voor niks werd het Ooijse hooi geroemd om zijn uitstekende kwaliteit. De plaats van de Wercherense sluis was goed gekozen: voor de langgerekte kolk (ontstaan in de middeleeuwen).²⁶ Van de sluis te Wercheren bleek in 1747 niets meer over te zijn. Hij werd verplaatst naar de bandijk even ten westen van de Erlecomse sluis, waar het water direct vanuit de Waal de Ooijpolder kon binnenstromen. Dat werkte kennelijk niet, want aan het begin van de negentiende eeuw kwam er een overlaat in de Spruitenkamp.²⁷ De overlaat was een verlaging in de bandijk en die verlaging in de Spruitenkamp zit er nog.

De processtukken van 1610-1620 gaan niet alleen over de weigering van de kartuizers om hun derde part bij te dragen aan de kosten van onderhoud van de zomerdam, maar ook over een illegale slachting van twee ossen en over veediefstal. Daarin speelde de heer van Gendt een kwalijke rol. Het voert te ver om deze kwestie hier te behandelen. Een van de getuigen was een herbergier uit Erlecom: “Wilhem Janssen, genannt Stockman”.²⁸ Uit de teksten is niet op te maken of het over een voorloper van Oortjeshekken gaat.

²⁴ Gelders Archief 0124-5078.

²⁵ C.J. Kuiper: De geschiedenis van de Ooijpolder; een historisch-geografisch onderzoek naar de afwateringsproblemen van een rivierpolder. Amsterdam, [doctoraalscriptie UvA], 1986.

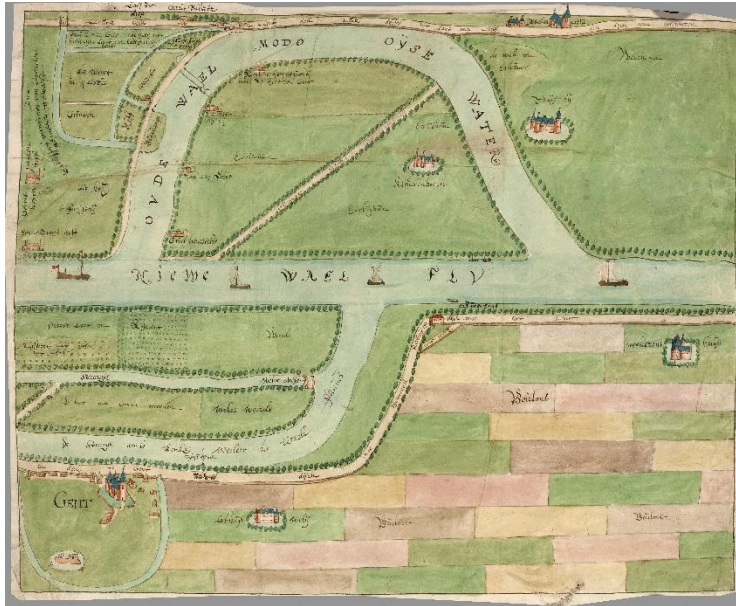
²⁶ J. Mulder, 1989. De bodemgesteldheid van het herinrichtingsgebied “Ooypolder”. Wageningen. Stichting voor Bodemkartering. Rapport 1914.

²⁷ Idem.

²⁸ Gelders Archief 0124- 5078.

Anonieme kaart

Bijzondere aandacht verdient de fraaie, gestileerde kaart van de doorsnijding van de Waal (afb. 10).²⁹ De verhoudingen op de kaart kloppen niet. Huis Ooij rechts lijkt in de uiterwaard te staan. Wat opvalt is dat de Erlecomse Polder bebouwd is. Pal langs het Ooijse Water staan vier boerderijen en rechts van de steeg staat het omgrachte huis Kleverenborch. Ze moeten alle zijn gebouwd op een pol (huisterp). Verder vermeldt de kaart de “Eerlickumer Steegh ofte strait nae die kerck” (dat laatste is dun geschreven). Welke kerk bedoeld is, moeten we raden: die van Hulhuizen, Persingen, Ooij?

Afb. 10a Anonieme kaart van voor 1610 met de loop van de Waal en het Ooijse Water³⁰

Afb. 10b Detail van de anonieme kaart

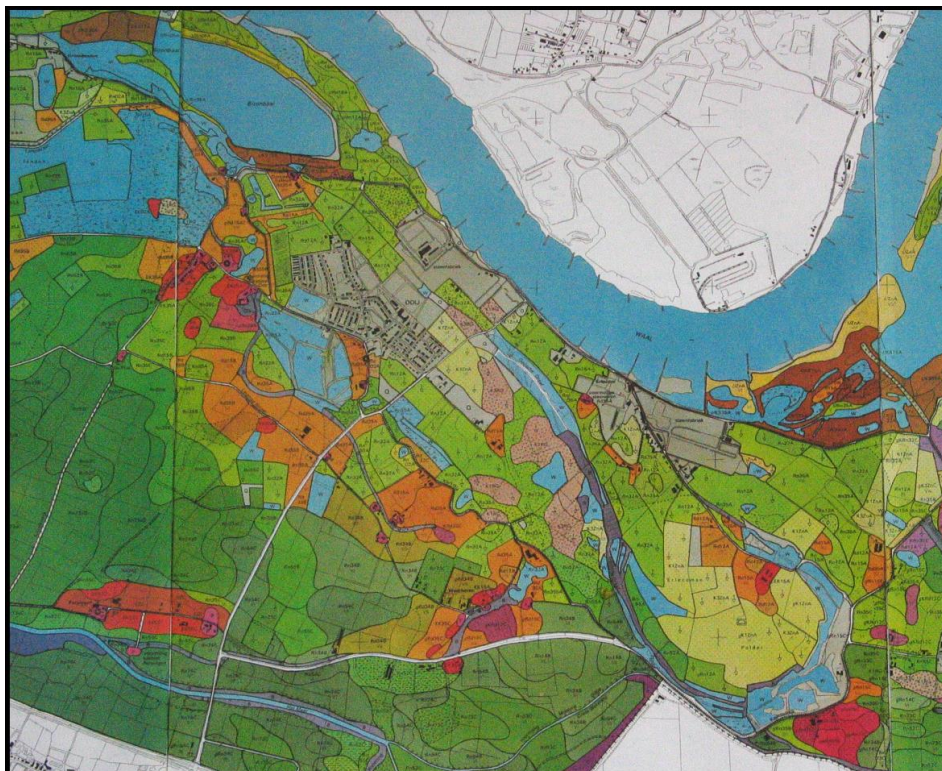
²⁹ Gelder Archief 0124-5079 en [W. Janssen]: Een greep uit het verleden; wederom Erlecom. Leutherlectuur 6 (1978), 6.

³⁰ idem.

De kaart roept meer vragen op. Het oudhoevig land komt linksboven voor (afb. 10b). Het land van de “Cathuijsers monnicken van Corvelens” is vroeger “Gemeent geweest”. Dat was een gemeenschappelijke weide. Links ligt een pachtboerderij van Gerrit vanden Kerkchoff en daaronder “Sonnendachs hoff”. Boven staat “Grinten”³¹, dan “die weert in questie” en de “Kiff weert” met daarboven “sluis boven die poll”. De zomerdijk en de Erlecomse sluis ontbreken op de kaart. Dateren van de kaart is lastig. Uit de processtukken uit 1610-1620³² maken we op dat de kaart ouder is dan 1610.

Steenbakkers

In de negentiende eeuw was het benedenstroomse deel van het Ooijse Water zodanig verland dat de afwatering op de Waal stagneerde. Er kwam een nieuwe wetering, de Ooijse Graaf. Met de komst van de steenfabrieken na 1850 veranderde het agrarische landschap van de Erlecomse Polder in rap tempo.³³ De vruchtbare akkers en weiden veranderden veelal in natte kleiputten en onvruchtbare, afgegraven zandgronden (afb. 11).³⁴ In 1936 werd de Erlecomse zomerdam op dijkhoogte gebracht. De Erlecomse Polder was binnendijs gebied geworden en dus breidde het dorp Ooij uit naar de voormalige uiterwaard (afb. 12). De afgegraven zandgronden waren kwelgevoelig: de bouw van een elektrisch gemaal in de Erlecomse Polder bood uitkomst.

Afb. 11 Uitsnede van de bodemkaart van de Ooijpolder met de grotendeels afgegraven Erlecomse Polder³⁵

³¹ Mogelijk een grindbank uit de laatste ijstijd, waarop ook Leuth is gebouwd. J.R. Mulder: De bodemgesteldheid van herinrichtingsgebied “Ooypolder”; resultaten van een bodemgeografisch onderzoek en geschiktheidsbeoordeling voor weidebouw, akkerbouw, vollegrondsgroenteteelt en fruitteelt. Wageningen, Stiboka, 1989, Rapport 1914.

³² Gelders Archief 0124- 5078.

³³ H. Giesbertz (red.): De steenmakers; de arbeiders van de steenfabrieken in de Ooijpolder; uit het foto-archief van Wim Ebben. [Nijmegen], Stichting Kwartier van Nijmegen / [Millingen aan de Rijn], Heemkundekring de Duffelt / [Ooij], Van Steen en Natuur, 2017. Heemstudie 28.

³⁴ J. Mulder, 1989. De bodemgesteldheid van het herinrichtingsgebied “Ooypolder”. Wageningen. Stichting voor Bodemkartering. Rapport 1914.

³⁵ J. Mulder, 1989. De bodemgesteldheid van het herinrichtingsgebied “Ooypolder”. Wageningen. Stichting voor Bodemkartering. Rapport 1914.

Afb. 12 Uitbreiding Ooij en de Bisonbaai³⁶

In de Waal ten noorden van Oortjeshekken dook begin 1800 een zandbank op, die in snel tempo opslibde en daarna in cultuur werd genomen. Omdat voor de wederopbouw na de oorlog veel zand nodig was, vond daar tussen 1955 en 1965 een diepe ontzanding plaats. Menig bot van mammoet, sabeltandtijger, bizon en dergelijke werd opgediept. Er bleef een diep grindgat over, dat in de volksmond de naam Bisonbaai kreeg. Jan Willems en Mieke Scheepers kochten in 1979 huiskamercafé Oortjeshekken en speelden in op de nieuwe ontwikkelingen. Voor de Erlecomse sluis viel het doek bij de dijkverzwaring van 1993. De spindel staat sindsdien zonder

functie als vergane glorie op de nieuwe Ooijse bandijk.

Pastorie en huiskamercafé

De basis van dit verhaal is gelegd tijdens mijn veldwerk voor de bodemkaart voor de herinrichting van de Ooijpolder en de Duffelt. Ik had daar toen twee rustpunten: de pastorie van Leuth en huiskamercafé Oortjeshekken.

Afb. 13 Pastoor Wim Janssen uit Leuth

De pastoor van Leuth, Wim Janssen, stond aan ons team een kamer in de pastorie af om op regenachtige dagen de boel uit te werken. Zijn huishoudster (ik ben haar naam vergeten) was erg gastvrij en verwende ons met koffie, thee en koekjes. Pastoor Janssen was een grote, imposante, hartelijke man, een zestiger, met grote interesse in de lokale geschiedenis. Dat bleek uit zijn bibliotheek, uit zijn kaartenverzameling en uit Leutherlectuur, een nieuwsblad voor Leuth en Erlecom.³⁷

Wim Janssen was erg geïnteresseerd in onze boorresultaten. Als ik met de auto voor de pastorie parkeerde, stond hij me al in de deuropening op te wachten met sigaar en ging mij voor naar zijn kamer, waar

we de toestand van Leuth en omstreken bespraken. We bezochten beiden in de herfst de Haafakker, waar graafwerkzaamheden voor een toekomstige bouwlocatie plaatsvonden. De oude woongrond leverde talloze scherven op uit de ijzertijd, Romeinse tijd en later. Kortom, het project liep aardig uit, maar daar heb ik geen spijt van.

³⁶ <https://earth.google.com>

³⁷ Leutherlectuur, niet regelmatig verschijnend nieuws- en communicatieblad voor Leuth en Erlecom (1973-1983). Wim Janssen maakte van het begin af deel uit van de redactie en schreef daarin onder andere menig artikel over de plaatselijke geschiedenis.

Afb. 14 Mieke Scheepers en Jan Willems in hun beginjaren in Oortjeshekken

Ons team lunchte meestal bij Oortjeshekken. Daar bespraken we de resultaten van het veldwerk en de problemen met sommige boeren die ons niet op hun land wilde toelaten. Mieke maakte heerlijke soep en speciale uitsmijters. Bep stond meestal achter de bar en Jan was druk met het regelen van allerlei zaken, zoals verbouwingen. Teamlid Geert Kamping woonde in Groningen en logeerde in Oortjeshekken in het souterrain. Na de middag dronken we aan de stamtafel een kop koffie of een biertje, Mieke met een sherry, en maakten we kennis met de vele stamgasten. Hoogtepunt was de lezing die ik hield nadat het project uitgewerkt was. Die avond was het huiskamercafé bomvol, zo vol dat er nauwelijks plaats was voor diascherm, projector en mijzelf. Tijdens mijn presentatie hing er een dikke blauwe walm van de rook. Kortom, ideale omstandigheden om een verhaal te houden. Na afloop bleven de meeste bezoekers hangen in Oortjeshekken ... bier en wijn vloeiden rijkelijk.

Tachtig jaar geleden: granaatvuur en een landingsstrip bij Slijk Ewijk

Daan Viergever

Als dit nummer van Oud Neis verschijnt, is het tachtig jaar geleden dat ons deel van de Betuwe de eerste Engelse bevrijders verwelkomde. De gedachte dat met hun komst voor ons de oorlog voorbij zou zijn, veranderde al snel. Met het vastlopen van de geallieerde opmars bij de Nederrijn kwam ons gebied vooraan in de frontlinie te liggen. Wat we toen nog niet wisten of konden bedenken, was dat die frontsituatie, met alle gevolgen van dien, tot voorjaar 1945 zou duren.

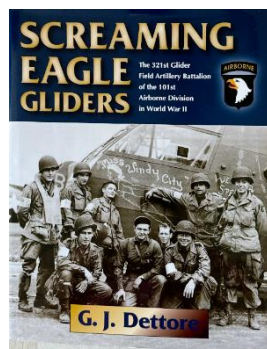
Begin oktober 1944 werden onze bevrijders van de Engelse 43^e (Wessex) Infanteriedivisie afgelost door de eerder in Noord-Brabant gelande Amerikaanse 101^e Luchtlandingsdivisie (Airborne Division, bijgenaamd de Screaming Eagles). Op 2 oktober trokken de eerste eenheden van deze divisie de Betuwe binnen. Het divisiehoofdkwartier vestigde zich in en om de boerderij van Weys in Slijk-Ewijk. De divisie bestond uit drie parachute-infanterieregimenten (PIR) en één zweefvlieginfanterieregiment (Glider Infantry Regiment, GIR). Met toegevoegde ondersteunende eenheden vormden ze de zogenoemde *Regimental Combat Teams*, regimentsgevechtsgroepen. Tot die ondersteunende eenheden behoorde onder andere een uit enkele batterijen bestaand artilleriebataljon.

Heftige gevechten

In vele publicaties en ook in lezingen die leden van onze kringen over de strijd in de Betuwe hielden, werd steeds veel aandacht besteed aan de vaak heftige gevechten die de infanterie leverde, onder andere bij Opheusden en Dodewaard en langs de Rijndijk. Het artillerieaspect werd meestal terloops vermeld, mogelijk ook omdat we daarvan minder terugvonden in de beschikbare literatuur. In 1948 verscheen in Amerika het boek *Rendezvous with destiny, a history of the 101st Airborne Division*. De gevechten in de sector Opheusden en de latere patrouilles over de Rijn worden uitvoerig beschreven, maar ergens staat de zinsnede: "The island battles were artillery battles in a sense the 101st had never experienced before", oftewel: De gevechten in de Betuwe waren artilleriegevechten op een manier zoals de divisie niet eerder ervaren had. Dat "eerder" was dan in Normandië en in de Brabantse corridor. Ook wordt nog vermeld dat de Engelsen, toen zij door de Amerikanen werden afgelost, grote hoeveelheden artillerie in de Betuwe achterlieten, mede ter ondersteuning van de relatief licht bewapende Amerikaanse Airbornes.

Van die artilleriesrijd ondervonden we als burgers ook de directe gevolgen. Vanaf 27 september tot onze evacuatie naar Tilburg op 20 november hebben we elke nacht bij burens in de kelder geslapen. Meerder dagboeken uit die tijd, die HKMB in bezit heeft, maken melding van het vrijwel dagelijks over-en-weergaande granaatvuur en het vaak halsoverkop de kelder in vluchten. En ook van de burgerslachtoffers die vielen.

Nieuwe informatie

Een bevriende relatie attendeerde mij afgelopen zomer op het in 2016 in Amerika verschenen boek *Screaming Eagle Gliders*, dat de geschiedenis van het 321^e zweefvlieg-veldartilleriebataljon (*Glider Field Artillery*, kortweg GFA) beschrijft en vele persoonlijke ervaringen en herinneringen van de daarbij ingedeelde militairen vermeldt.

Het boek geeft veel informatie over dit onderdeel en over hun verblijf in de Betuwe. Wel is het vaak wat zoeken omdat niet alles in chronologische volgorde wordt gemeld, mede door de vele, overigens interessante, persoonlijke herinneringen.

Het beschreven zweefvliegartilleriebataljon was bewapend met kleine 75-mm *pack howitzers* (Nederlands: houwitsers), zes per batterij.

Een 75-mm pack howitzer

Tijdens de strijd in de Betuwe ondersteunde dit 321^e GFA de infanterie van het 506^e PIR onder andere in de strijd bij Opheusden en langs de Rijndijk. In de maand oktober stonden hun kanonnen in Hemmen. Op 30 oktober verhuisde de infanterie van het 506^e PIR naar de frontsector

langs de Rijndijk en de spoordijk, oostelijk van Driel. Hun regimentsstaf verhuisde van Zetten naar Schoonderlogt. De ondersteunende artillerie van het 321^e GFA verhuisde mee en nam posities in noordoostelijk van Valburg.

Observers

Wat ons in die granatentijd opviel, was dat er herhaaldelijk zeer lichte vliegtuigjes in de lucht waren, die van Zetten uit gezien boven Randwijk en Heteren cirkelden, dus boven het frontgebied. In zijn dagboeknotities uit die tijd maakt Jan van Zadelhoff, wonend op de Wuust bij Hemmen, ook melding van verkenners in de lucht, onder andere tijdens de gevechten bij Opheusden. Zo schrijft hij op 3-4 oktober: "Grote activiteit in de lucht van observers, jagers en bommenwerpers." Op 10 oktober: "Verbitterde gevechten, artillerievuur der Amerikanen. Verhoogde activiteit der observers, thans 2 stuks!" Wat waren die *observers* en waar kwamen ze vandaan?

Om te weten of de door ondersteunende artillerie afgeschoten granaten op de juiste plaats terechtkomen, zijn samen met de infanterie in de voorste linies *forward observers* aanwezig, die via veldtelefoon of radio de inslagplaatsen zo nodig kunnen corrigeren. Ook kent men hiervoor of voor andere verkenningen waarnemers in de lucht: lichte vliegtuigjes met de piloot als waarnemer (observer). Soms vloog een artillerieofficier als waarnemer mee. De Amerikanen vlogen met Piper L-4 Cubs, een zeer licht vliegtuigje, dat slechts een korte afstand nodig had om op te stijgen of te landen. Ze waren uitgerust met een viercilindermotor van 80 pk. Met een brandstofvoorraad van 12 gallon (ca. 45 liter) konden ze ongeveer tweeënhalf uur vliegen. Vaak was een uur al genoeg.

Piper L-4 Cub

De Engelsen vlogen met min of meer overeenkomstige vliegtuigjes van het type Auster. In de herfst van 1944 was voor deze luchtwaarnemers een landingsstrip ingericht nabij Slijk-Ewijk, niet ver van het divisiehoofdkwartier, waar ook de artilleriegeneraal zijn commandopost had. Het boek *Screaming Eagle Gliders* beschrijft het aldus: "Het vliegveld, een uienakker van een boer nabij een dorp genaamd Slijk-Ewijk, werd langzaam modderig. Opstijgen met een L-4 werd nagenoeg onmogelijk. Er werd stro op de landingsbaan gebracht. Dit werd afgedekt met kippengaas." Zo ging het kennelijk weer. Aanvankelijk sliepen de piloten in schuttersputjes met hun tentjes daarboven gespannen. Toen in die natte herfst het grondwater bleef stijgen, werd dat te nat en verhuisden ze naar een schuur in de nabijheid van de strip.

Luitenant Zeppenfeld komt uit het pilotenkwartier in Slijk-Ewijk

In een hedendaagse aanduiding lag de strip ongeveer achter de boerderij waar nu ons medelid Hans van Leeuwen woont, en parallel aan de Oosterhoutsestraat. Waar de op de foto afgebeelde schuur stond, is mij als Zetenaar niet bekend. Misschien weet een van onze lezers hier meer van. Reacties kunt u sturen naar oud.neis@kpnmail.nl, dan komen we daar in een volgende Oud Neis op terug.

Literatuur

Dettore, G.J.: *Screaming Eagle Gliders; the 321st Glider Field Artillery Battalion of the 101st Airborne Division in World War II*. Pennsylvania, Stackpole Books, 2016.

Rapport, L. & A. Northwood: *Rendezvous with destiny; a history of the 101st Airborne Division*. Washington, Infantry Journal Press, 1948.

Dagboeknotities van J.B. van Zadelhoff uit Hemmen.

Spanning tussen de rivieren, belevenissen van een jonker in de Betuwe

Mieke Dings

Door de mislukte operatie Market Garden komt in 1944 het eiland tussen Nijmegen en Arnhem, de Betuwe, na jaren van relatieve rust opeens maandenlang in de frontlinie te liggen. Zo ook het landgoed Loenen bij Slijk-Ewijk, een buitenverblijf van de familie Van Boetzelaer. Zodra de geallieerden naderen, besluit de aanwezige jonker Constant Godfried van Boetzelaer ze een handje te helpen. De jonge baron zwemt daarbij zelfs de Waal over!

een paar shells toe te zenden, ze ontploften in een weiland naast ons en wederom geen slachtoffers. Op zulke momenten voel je wel echt dat er een hand is die je beschermt en om dat te weten geeft wel een grote kracht. Dit zijn zo wel de spannendste momenten geweest, al was de crossing van de Nijmegen brug nu ook niet altijd plezierig. Een keer heb ik het mee gemaakt dat ze de auto voor mij raakte hij stond meteen in brand, de driver wonder boven wonder ongedeerd. Er stond een bordje bij de brug "No speed limit, Step on it" ik vloog er dan ook meestal met vol gas over heen, zo een honderd of meer kilometers per uur vaartje, het geen aanleiding gaf tot spannende races met Amerikanen in hun Jeeps. Uit slag twijfelachtig!

Na de eerste dagen werkten we veel samen met de Field Securite Section van de Engelsche of met de Amerikaansche C.I.C. de laatste waren wel zo aangenaam, je wist altijd precies waar je aan toe was, terwijl dat bij de F.S.S. nog al eens wisselde.

Eens heb ik nog een mooie tocht gemaakt met een paar Amerikanen in Romansland, vangst: 2 moffen en een mooi automatisch geweer dat ik echter weg gegeven heb.

We werden dikwijls tot hulp geroepen bij huiszoekingen daar in die tijd overal spionnen werden gezien. Tot de meest onschuldige mensen toe. In het begin maakten ik dikwijls mooie nachtelijke tochten langs de diverse posten die we hadden uit staan, in git zwarte nachten zonder een glimpje licht valt niet mee, maar toch mocht ik dit werk anders graag al vergt het een hoop van je krachten en het is erg vermoeiend.

Dit zijn zo wel de belangrijkste gebeurtenissen waar spanning bij was en ik moet tot m'n spijt bekennen dat het niet altijd even onaangenaam was. Als ik soms uit de Betuwe kwam en verder dan Nijmegen dan was het altijd wel een heerlijk rust, maar toch... hadden de gevaren in het "Eiland" een zekere aantrekkings kracht, er was spanning en dat is iets wat nu een maal overal trekt, ~~se~~ ook op oorlogs gebied.

Het oorlogsverslag van Constant van Boetzelaer aan zijn ouders leest als een waar jongensboek (collectie Livia Kam-van Boetzelaer)

Het Verslag over de gebeurtenissen en belevenissen door ondergetekende na 17 sept '44 dat de baron in juli 1945 vanuit Engeland naar zijn ouders stuurt, leest als een waar jongensboek. Dat is niet zo gek, want Constant is pas 22 als in september 1944 de bevrijding in zicht lijkt te komen. Door de oorlog moet hij zijn opleiding onderbreken en gaat hij als bedrijfsleider van Loenen aan de slag, een functie waarmee Constant uit handen van de Duitsers weet te blijven. Daar past hij niet alleen op het familielandgoed, maar ook op de nabijgelegen woning van zijn achterneef in Herveld, de reeds in 1943 voor verzetsactiviteiten opgepakte burgemeester mr. Hendrik Laurentius s'Jacob.

Als bedrijfsleider past Constant van Boetzelaer tijdens de oorlog op het familielandgoed Loenen (collectie Henk van Drumpt)

Over de Waal en terug

Mogelijk komt Constant via diens netwerk in contact met “eenige lieden in het Betuwsche ten einde inlichtingen e.d. te verkrijgen, en op de komst van onze bevrijders voor bereidt te zijn”. Feit is dat hij zich in september bij het lokale verzet aansluit. Enthousiast ziet hij de geallieerden overvliegen: “Zoo kwam dan op 17 sept ’s middags om twee uur de luchtlanding bij Arnhem. Het was een fantastisch schouwspel en een machtig gezicht al die honderden gliders en transport toestellen. Daar de meeste neer geschoten vliegtuigen toen buiten onze groep vielen kregen wij nog niet veel te doen. Al kregen we een paar Engelsen van buiten af om te verbergen.” Echt spannend wordt het als hij twee dagen later verneemt dat de toestand van de geallieerden rond Arnhem “vrij precair” is. Hij besluit dan om samen met een ander verzetslid de Waal over te zwemmen. “Ik zal nooit vergeten het moment toen ik de eerste Amerikaan zag bij het M/W kanaal”, schrijft hij. Beide heren weten het Britse leger in Wijchen te bereiken en de door hen verzamelde informatie over Duitse stellingen door te geven. Met “een mondelingen boodschap [...] en een hand vol Engelse sigaretten” keert Constant naar de Betuwe terug.

Een paar dagen later steken de geallieerden in gammele boten de Waal over. Hier weten ze de Duitsers, soms na hevige gevechten, steeds verder naar het oosten en noorden terug te dringen en de Waalbrug te veroveren. Hoe chaotisch deze dagen verlopen, blijkt uit het feit dat de baron op 22 september Poolse paratroepers onder gejuich door Valburg leidt, maar op de terugweg nog “moffen” tegenkomt. Ook die avond krijgt hij in Herveld nog Duitsers aan de deur. Ze nemen “de Auto’s die ik net zo zorgvuldig in orde had laten maken mee”, maar “gelukkig lagen er een paar wielen af die ze niet gezien hebben zodat er geen verrijen aan was. Vooral de Citroen heeft later zeer goed diensten bewezen.” Constant geeft ze ook maar “dat oude geweer van Hans” [waarschijnlijk s’Jacob, MD] mee dat tot zijn spijt “juist iets voor de partizanen” was. “De volgende morgen liep er een mof in de tuin die heb ik toen maar in de kamer gestopt na hem eerst ontwapent te hebben.” Passerende Engelse soldaten nemen de Duitser uiteindelijk mee.

Gitzwarte nachten

Als de geallieerden op 23 september Zetten bevrijden, sluiten veel verzetsleden zich bij de Binnenlandse Strijdkrachten aan. Constant wordt met zijn Citroën officieel rijder voor de commandant van de politie, maar houdt zich naar eigen zeggen vooral met “combined operations” met de Engelsen bezig. “We hebben toen elf krijgsgevangenen gemaakt. Verder bestond het werk uit Interpreter werk daar de Betuwe maar heel weinig Engelsch sprekende mensen rijk is, had ik het vrij druk, ’s avonds op NSB-ers jacht en de buit was vrij groot al hoewel de kop-stukken het hem gesmeerd waren.” De kogels vliegen hem ondertussen nog om de oren. In Oosterhout is het bijvoorbeeld “tamelijk warm daar we tussen het artillerie vuur van Nijmegen op Elst en omgekeerd in zaten.” Ook latere tochten naar de Rijn naar de “berg [...] met de Huns er op” of over de Waalbrug waren volgens Constant “niet altijd even plezierig”.

Desondanks deed hij het werk maar al te graag, zo schrijft hij zijn ouders: “In het begin maakte ik dikwijls mooie nachtelijke tochten langs de diverse posten die we hadden uit staan, in git zwarte nachten zonder een glimpje licht valt niet mee, maar toch mocht ik dit werk donders graag [...] Als ik soms uit de Betuwe kwam en verder dan Nijmegen dan was het altijd wel een heerlijken rust, maar toch ... hadden de gevaaren in het ‘Eiland’ een zekere aantrekkings kracht, er was spanning en dat is iets wat nu een maal overal trekt, ook op oorlogs gebied.” Hij voelt zich vooral verwant met de Amerikanen, die in oktober zowel op landgoed Loenen als in de Nieuwe Kapel (een landhuis aan de Tielsestraat in Herveld) verblijven. “Ik heb bewondering voor wat de Engelschen deze oorlog gepresteerd hebben, maar de Janks zijn mijn vrienden, niet allen zijn ze even aangenaam, maar ik voel me veel dichter bij dat volk staan, dan bij welk volk dan ook.”

Manneneiland

De frontlinie schuift weinig meer op en na een eerste evacuatie in oktober volgt in november een bevel tot evacuatie van vrouwen, kinderen en ouderen. Constant blijft op het zogenaamde Manneneiland achter en komt de Betuwe nauwelijks nog uit. Na de dijkdoorsteek bij Driel wordt zijn actieradius nog kleiner, omdat grote delen van de Betuwe onder water komen te staan. Hij brengt zijn dagen nu vooral op het nog droge Loenen door “ten einde bij eventueelen nood meteen op te kunnen treden”. Lang zal het niet duren: als eind december het bevel klinkt tot totale evacuatie van de Betuwe (met uitzondering van enkele werkploegen) vertrekt de baron voor een mariniersopleiding naar Engeland, van waaruit hij zijn ouders schrijft. Die treffen het landgoed na de oorlog grotendeels ongeschonden, maar volledig leeggeplunderd aan.

Constant van Boetzelaer in mariniersuniform na de oorlog (collectie Livia Kam-van Boetzelaer)

Dit artikel verscheen in april in magazine *Het Buiten* jg. 16 (2024), nr. 16.

Met dank aan Livia Kam-van Boetzelaer en Henk van Drumpt voor het beschikbaar stellen van het verslag en foto's.

Gerrit Elings, een riviermens in hart en nieren

Jacqueline van Rijn en John Mulder

Gerrit Elings is in 1932 geboren in de Loenensche Buitenpolder, waar later camping de Steenoven kwam. In 1960 trouwde hij met Bertha Hendrika Coenen, dochter van de kruidenier uit Slijk-Ewijk. Ze kregen vier kinderen, drie dochters en een zoon, Hennie, die jarenlang samen met zijn vrouw de camping heeft gerund. In hun woning met panoramisch uitzicht op de Waal vertelden Gerrit en Bertha Elings ons in 2008 over het leven aan de rivier. Door omstandigheden is dit interview niet eerder gepubliceerd. Helaas is Gerrit vier jaar geleden overleden; Bertha leeft nog.

Bertha en Gerrit Elings

Waardsmannen

Het geslacht Elings woont al vijf generaties lang op de in 1832 gebouwde boerderij in de Loenensche Buitenpolder. De overgrootvader van Gerrit was de eerste die er kwam wonen. Gerrit: "Mijn opa, die ook Gerrit heette, was toen zes jaar." Uit de verhalen weet Gerrit dat zijn opa waardsman was bij baron Van Boetzelaer, net als zijn in 1900 geboren vader Jan Hendrik Elings. "Mijn vader hield een stuk of vijf koeien, wat varkens en kippen. Maar zijn hoofdkomen haalde hij uit zijn baan als waardsman." Alle grond in de polder was in die tijd van Van Boetzelaer en waardsman Elings zorgde ervoor dat al het heiningwerk in de

winter werd opgeruimd en in de lente weer werd teruggeplaatst. "Dat ging er heel anders aan toe als vandaag hoor," vertelt Elings, "want we gebruikten gekloofde eiken die we in het bos hadden gezaagd als palen. Dus geen paal was het hetzelfde." In de palen werden twee gaten geboord waar een dubbel of driedubbel gevlochten draad doorheen getrokken moest worden. Lastig werk, omdat de draad vaak in de knoop zat.

Hent Elings, de vader van Gerrit, als waardsman bezig met palen zetten

De palen hadden geen punt en werden in gegraven gaten gezet, werk voor minimaal twee man. “De een groef en de ander zette de paal erin, deed de grond erbij en stampte het aan. Om de drieënhalve meter stond een paal, moet je nagaan het hele eind van de Waal naar de dijk. Allemaal met de hand en heel precies. Als ze een stuk of tien palen hadden staan, keken ze erlangs op of het wel recht stond. Want ze hadden een lint gezet hoor en als er dan per ongeluk een scheef stond dan liepen ze terug om die paal recht te zetten. Moet je vandaag komen.” Om het werk in de buitenpolder te doen had Gerrits vader verschillende mensen in dienst, waaronder de gebroeders Van Schaijk uit Slijk-Ewijk. En als de palen er in de winter weer uitgehaald waren, dan kwamen de pachtboeren van de baron met paard en kar om de palen weg te brengen, de dijk over naar een schuur van de baron. “Eerder bleven de palen opgestapeld in de buitenpolder met het opgerolde draad erbovenop, totdat het water de palen een keer heeft meegenomen en we alle palen in de polder moesten gaan zoeken. Bij zuidwestenwind drijven ze uiteindelijk allemaal tegen de dijk.”

Campingbaas

Als in de lente de heiningen weer stonden, kon er vee worden ingeschaard. De pachters kwamen overal vandaan en Gerrit herinnerde zich dat het er in de begintijd wel dertig of veertig waren. “Je had er hele kleintjes bij, sommigen hadden maar drie of vier beesten. Het aantal te weiden scharen¹ moesten ze aanvragen bij Van Boetzelaer en daarvoor moesten ze betalen.” Het was vervolgens de taak van de waardsman om het ingeschaarde vee van drinken te voorzien en het om te weiden.

Gerrit volgde zijn vader op als boer en waardsman, maar in 1969 startte hij ook een camping. Aanvankelijk deed hij de camping naast het melkveebedrijf en had hij ook nog wat fruit, maar uiteindelijk is hij helemaal met de agrarische activiteiten gestopt, omdat het lastig was alle taken optimaal te vervullen. “We kozen voor de camping omdat we geen mogelijkheden zagen voor schaalvergroting van het landbouwbedrijf in de Loenensche Buitenpolder.” De camping is min of meer spontaan ontstaan. “Het begon in de jaren zestig met mensen uit Nijmegen die hier aangelokt door de zandstrandjes kwamen zwemmen. Later kwamen ze met tentjes, en nog later met caravans. Maar dat duurde niet lang of de politie kwam ze weggagen. Toen ben ik naar het gemeentehuis in Andelst gegaan en heb een gesprek aangevraagd met de burgermeester. Omdat het bouwvakvakantie was mochten ze blijven, maar ik mocht geen nieuwe meer bij aannemen. Daarna heb ik het met Van Boetzelaer besproken en ook hij vond het goed. En zo is het aan het draaien gekomen.”

Bertha Elings vertelde dat ze eigenlijk liever was blijven boeren, maar ja er was geen alternatief. Het achterhuis werd verbouwd tot kantine en de Elingsen bouwden eigenhandig een grote schuur: “Voor de kinderen, dan kunnen ze bij slecht weer pingpongen.” De camping telde in 2008 ruim honderd plaatsen en werd toen gerund door zoon Hennie. De gasten kwamen uit het hele land en ook wel uit Duitsland. Maar het werd er niet gemakkelijker op. “Wat er de laatste jaren niet veranderd is aan regelgeving, dat hou je niet voor mogelijk. Wij hadden vroeger over de hele camping waterleidingen, maar die zijn nou allemaal weg vanwege de legionellabacterie. En de douches moeten elke avond even lopen om besmetting te voorkomen.” De kantine was inmiddels gesloten. “We moesten van onze leverancier elke week voor minimaal zevenhonderd euro afnemen aan friet en andere zaken, anders kwam hij niet meer.” Een winkeltje was er nog wel, voor een ijsco, de krant en een brood. De taken als waardsman waren ook verleden tijd. “De grond is nu allemaal van Staatsbosbeheer en de Dienst Landelijk Gebied. De boeren betalen nu pacht en moeten alles zelf doen.”

Hoogwater

De familie Elings hield sinds jaar en dag de waterstanden bij, op speciale formulieren om voorbereid te zijn op hoogwater. Want bij hoogwater kan het woonhuis onderlopen. Ook

¹ Een koe is één schaar, een vaars driekwart en een pink een halve schaar.

op de camping ontstond weleens schade door hoogwater. Een keer waren alle meters in de elektriciteitskasten nat geworden. Zoon Hennie heeft ze toen allemaal uit elkaar gehaald en laten drogen. Daarna werkten ze weer. Het huis is erop ingericht. Op de vloer liggen plavuizen, de meubels worden hoog gezet en zelf gaan ze boven huizen. Dat gebeurde voor het laatst in 1993 en 1995. Bertha: "Hier heb ik een verslag van kerst 1993, toen we met zijn vieren boven zaten. Ik moest in het donker beneden spullen gaan ophalen. De keuken stond onder water. Het kerstdiner bestond uit tomatensoep, gebakken frikadellen, brood, spaghetti en als toetje, erg chic, bavarois." Hoe hoog ze de meubels wegzetten, hangt af van de voorspellingen van de waterstand. En daarbij sloeg Rijkswaterstaat in 1995 de plank behoorlijk mis. Bertha: "Ze gaven elke keer weer andere standen door. Met al hun computers en kennis waren ze niet in staat om een goede voorspelling te maken. We hadden het al ruim genomen, maar er kwam toen zo veel water dat we de boel net niet hoog genoeg hadden weggezet. En dat is dan lastig." Als het water gaat zakken, is het zaak snel met de schoonmaak te beginnen. Er moet zoveel mogelijk voorkomen worden dat het slib bezinkt. Gerrit: "Het beste is om het als slurry weg te pompen, dus meteen de motorpomp erop en het geen dag laten zitten want dan is het hard. Dan krijg je het er haast niet meer af en moet je borstelen, met de bezem."

Topografische kaart van de Loenensche Buitenpolder met rechts de coupure en links de sluis (Sl); daartussenin loopt vlak langs de rivier de zomerkade

Tegenwoordig moeten ze het vervuilde slib niet meer, maar vroeger wilden ze het slib juist graag in de polder hebben, vertelde Gerrit. De zomerkade zorgde ervoor – de naam zegt het al – dat er 's zomers geen Waalwater de polder binnenkwam. Benedenstrooms was een sluisje, dat uitwaterde op de Waal. In het najaar als de koeien weer op stal stonden, werd het sluisje opengezet en liep de hele polder vol. Soms was de Waal zo hoog dat ook de zomerkade onderliep. Gerrit: "Als het water weer ging zakken, dan draaiden we de sluis dicht zodat het slib kon bezinken. Omdat de zomerkade naast ons huis vroeger weleens doorbrak, is daar een overlaat gemaakt, die 's winters bij hoogwater overstroomde. In het voorjaar sloten we de overlaat met houten balken af." De hiergenoemde overlaat heet officieel een coupure en staat ook zo op bovenstaande kaart aangeduid.

De coupure (links), door de bewoners hier overlaat genoemd, en het sluisje (rechts) bij Loenen

Koeien en hazen

“Vroeger moesten ze maar gokken of er hoogwater kwam en of je het vee in veiligheid moest brengen. Dan moest je ’s morgens kijken, maar dat is nog van voor mijn vaders tijd”, vertelde Gerrit. Bij dreigend hoogwater werd het vee binnendijs in veiligheid gebracht, in een schuur bij kasteel Loenen. Gerrit: “Dan moest ik met de boot naar de dijk roeien en dan met de fiets naar ginds om dat te melden, want telefoon was er niet.” In de winter van 1974 heeft de familie Elings voor het laatst koeien in veiligheid gebracht. Bertha: “Ja, dat we dat allemaal gedurfd hebben, want toen hadden we inmiddels zo’n 25-30 melkkoeien en 70 stuks jongvee. Twee dagen van tevoren had de Moezel twee meter last, daarna nog eens twee meter en vervolgens nog anderhalve meter. Toen kwam meneer Van Boetzelaer met het aanbod zijn schuur te ontruimen voor onze koeien.” Gerrit: “Ik dacht, ik doe ze morgen weg, maar Van Boetzelaer zei doe het vandaag maar, en daar had hij gelijk in. De weg viel net weer droog, want het water was aan het zakken hier, maar er kwam weer een watergolf achteraan.” Niet alleen het vee werd verplaatst maar ook de hele melkinstallatie. Bertha: “We gingen dan twee keer per dag melken. Ook dat was een van de redenen waarom we geen toekomst meer zagen in het veebedrijf, elke keer steeds meer vee te moeten evacueren.”

Hoogwater in maart 1988

De familie Elings bekommerde zich bij hoogwater niet alleen om het vee maar ook om het wild in nood. Gerrit: “Vroeger zat er veel meer wild dan tegenwoordig. En als het water kwam, gingen we hazen vangen met netten hier in de polder. Als de polder al gedeeltelijk was volgelopen en er niet veel land meer droog was, dan zetten we op de zomerkade een stuk of twee,

drie palen neer. Daar hingen we dan een net tussen en dan stonden er aan de kant een paar mensen om de hazen richting net te drijven. Als er dan een in het net liep, dan klapte dat een beetje dubbel en dan konden ze de haas pakken en hem in de zak te doen. Dan werd hij aan de andere kant van de dijk weer losgelaten. Ze gingen dus niet de pan in. Ook samen met zijn zoon probeerde Gerrit nog altijd hazen van de verdrinkingsdood te redden: “Dan zitten ze op de zomerkade en dan proberen we er wat te redden, maar dan gaan er veel te water en dat is jammer.”

Luchtfoto van het hoogwater in januari 1995 met onderin camping de Steenoven

Kruiend ijs

Met hoogwater valt wel te leven, maar kruiend ijs is een ander verhaal. In 1940 was het zo gevaarlijk dat de familie moest evacueren. Gerrit: "Er zat geen mens meer hier. Je kunt nog steeds aan de bomen zien hoe dat ijs omhoog gekomen is. Het hele huis zou ondersteboven gaan als het ijs ging kruien. Die schollen zijn zo sterk. Vroeger heb ik verscheidene keren ijsbrekers op de rivier gezien. *De Siberië*, ik zie hem nog aankomen met die grote, dikke, rokende pijp. Ze voeren met een gangetje op het ijs. Ze lagen er half op en dan ineens zakten ze erdoor en dan zag je zo'n grote schol van zeg maar honderd bij honderd meter gewoon afbreken." De laatste keer dat er ijs lag, was in 1963, maar toen was er geen gevaar voor kruiend ijs. Toen was het water niet zo hoog.

Gerrit met zoon Hennie in januari 1963 op de dichtgevroren Waal. Op de achtergrond hun huis

Gerrit heeft veel zien veranderen op de rivier. "Vroeger was de rivier zo schoon, dat mijn moeder er de was in spoelde. Voordat ze met de kruiwagen vol was rivierwaarts ging, vroeg ze aan mijn vader of er geen schip aankwam. Want als er een schip langsvoer, dan werd het slib tussen kribben losgewoeld en dat was niet zo prettig voor het wasgoed. Tegenwoordig vind je geen slib meer tussen de kribben, dat wordt allemaal weggezogen door die grote boten." Gerrit

heeft het water steeds vuiler zien worden en later ook weer schoner. "Toen ik zo'n menneke was, dreven er wel condooms in de rivier. Als het water dan stil was, viste ik ze eruit en dan liep je met een ballon rond. Dan konden ze wel zeggen: gooi weg dat ding, maar verder wist je niks hè. En dan dacht je: weggoaien? Ik ben gek, die leuke ballon"

Watervervuiling

De watervervuiling had nog meer voordelen voor Gerrit. "Begin jaren zestig zag ik de man van de hengelsportzaak uit de Houtstraat in Nijmegen samen met een andere man tussen de kribben in de weer om tubifex te vangen. Ik zeg: dat wil ik ook wel eens proberen." Ik ben toen een keer met hem meegegaan en het lukte me zo goed dat hij vroeg of ik de tubifex voortaan voor hem wilde vangen. En zo ben ik ermee begonnen." De tubifex zat tussen de kribben net onder het water. "In september-oktober waren de plekken het grootst en dan kon je een heel 'kleed' scheppen." Het was een goede handel, maar er was ook veel concurrentie, waarbij de concurrent niet schroomde de boot van Gerrit te stelen, lek te prikken en te laten zinken. Gelukkig vond Gerrit hem terug doordat het puntje nog boven water uitstak. Toen het water in de jaren zeventig na de bouw van de rioolzuiveringsinstallaties steeds schoner werd, verdween de tubifex en droogde deze bron van inkomsten op.

Gerrit aan het vissen op tubifex

Dat de watervervuiling niet alleen van biologische maar ook van chemische aard was, illustreert het verhaal van Gerrit dat de paling, brasem en andere vis in die tijd een vieze carbolmaak had en niet te eten was. Gerrit: “Maar paling is er toch niet veel meer te vangen en brasem en voorn eten ze niet meer. Dat was vroeger heel anders, want ik weet nog dat die schokker daar lag. Als hij morgens de kuul² dichtdraaide, dan stonden de mensen al op de krib om de vis te kopen. Vooral brasems hadden ze graag, maar ook voorn. En als hij dan nog wat overhad, dan ging-ie met een bel op de fiets het dorp in en dan was-tie ze ook kwijt. Moet je vandaag komen, niemand die nog brasem of voorn eet, daar zit veel te veel graat in.”

Palingvisserij

De visserij was een serieuze bezigheid. Gerrit: “Er werd vroeger ook gevist in de kolken en er waren enkele beroepsvissers, zoals Krijnen uit Lent, die met de zeeg viste. En dan de Udo’s hè, die hele familie kwam hier met schokkers. In de zomerdag visten ze bij Boppard aan de Rijn in Duitsland op paling. En in de winterdag lagen ze met de schokkers hier bij ons tussen de krib.” Als het water omhoog kwam, viste de familie Udo ook op paling. “In de winterdag komt de paling met de stroom van de rivier mee uit Duitsland. De dikke paling zit maar een klein eindje onder de oppervlakte.” Ze gaan dan met twee schokkers naast elkaar in de stroom liggen, om de vangstkans te vergroten. “Want”, zo vertelde Gerrit, “het is haast niet te geloven maar als de schokker hier ligt met dat zijnet eraan en dit is de stroom, dan komt de paling er in één baan op af. Hierdoor vangt altijd maar één van de schokkers paling.” Vroeger lagen er hier en daar wel meer schokkers, maar dat is allang verleden tijd. Schepen mogen niet meer aanleggen aan de kant. Ze moeten op daarvoor aangewezen plaatsen en vluchthavens overnachten. Gerrit was goed op de hoogte met de laatste plannen rond het ligplaatsenbeleid van Rijkswaterstaat. Maar hij las dan ook de *Schuttevaer* en andere scheepvaartkranten.

De familie Elings heeft altijd veel contact gehad met schippers. “In de oorlogsjaren legden de schippers hier aan en dan ruilde mijn vader boter, melk en eieren voor kolen. Die kolen hadden we op twee plaatsen verstopt in de hooiberg. Maar één hoop namen de Duitsers in beslag.” Die kon Elings nooit gekocht hebben, want de voorraad was groter dan die van

² Een soort visnet.

kolenboer. De vader van Gerrit kende ook een kapitein van een baggermolen. “Die kwam ook vaak hier, maar die loste de zakken kolen hier naast de krib en dan ging het de dijk op naar de mensen. Hij voer hier bij Nijmegen en ik denk dat de politie dat ook wel een beetje door de vingers zag, want die voer hier ook geregeld op de Waal.” Gerrit vertelde over de parlevinker die met een roeiboot zijn klanten bediende: “Hij liet zich stroomafwaarts zakken, maar kon niet meer terug op eigen kracht. Hij moest wachten op een sleep die hem weer terugbracht. En dan lag hij nogal eens bij ons voor de wal te wachten, want tegen de stroom in roeien is onmogelijk.”

Ruimte voor de rivier

Gerrit woonde zijn hele leven op deze plek in de Loenensche Buitenpolder. Maar één keer is hij voor langere tijd weggeweest, in 1944 toen ze moesten evacueren. “We zijn in Tilburg beland. Daar heb ik negen weken in het ziekenhuis gelegen. In Goirle hadden jongens met een granaat gespeeld en dat gaf scherven in mijn benen. Ik ben door het oog van de naald gegaan, want toen ik thuis kwam in mei 1945 moest ik er nog geregeld mee naar de dokter. Ik heb nog steeds scherven in het been zitten, in het bot.” Gerrit was naar Tilburg gegaan met zijn moeder en broer en zus. “Mijn vader was hier gebleven op het Manneneiland, samen met een nichtje van hem. Ja, dat nichtje is stiekem gebleven. Vader zei: dan heb ik nog iemand die de pot kan koken. Ja ze heeft zichzelf maar een beetje verstoppt.”

Gerrit hoefde ook niet te wijken voor de plannen van Ruimte voor de rivier. “Ze hebben hier wel de bomen nagekeken, omdat ze dachten dat er te veel stonden. Ik denk dat het wel meevalt, maar je ziet ze wel overal bezig op de rivier, om het hout weg te halen. Want het is op sommige plekken wel een wildgroei in de strangen. Als het dan hoogwater is, gaat veel van dat ruige spul in de heiningen hangen en houdt het water tegen. Op de kribben hebben ze nu een paar jaar achtereen het hout afgezaagd en naar de punt van de krib gesleept, en dan werd dat met een schip met een kraan opgehaald. Die aannemer moet het geloof ik zoveel jaren bijhouden. Maar ze hebben natuurlijk maar wat gedaan, want er is geen stukske meer waar iets groeit, het is een en al onkruid. En dan hebben ze ook het plan om die kribben te verlagen. Het zit erin dat dat een keer zal gebeuren. Ja, zo blijft er altijd wat te beleven in de uiterwaarden.”

Uiteindelijk bleek dat camping de Steenoven in 2012 toch moest wijken voor de aanleg van nieuwe natuur.

Geschiedenis en restauratie van boerderij De Steeg in Heteren

Jan en Maud Kuijpers

In 2000 waren wij in de gelegenheid om boerderij De Steeg te kopen, het op een na oudste pand van Heteren. Deze hofstede is een van de weinige in zijn soort die in Heteren bewaard is gebleven. Na een grondige restauratie konden we dit prachtige pand in 2004 als woning in gebruik nemen.

Boerderij De Steeg in Heteren

Geschiedenis

Boerderij De Steeg ligt ten westen van de dorpskern Heteren. Het huidige gebouw dateert van 1649 en lag oorspronkelijk aan een lang onverhard pad: de Steeg, dat liep vanaf de noordelijk gelegen Rijndijk naar de zuidelijk gelegen Boterhoeksestraat. In die tijd bestond het complex uit landerijen, waaronder boomgaarden ter grootte van zes morgen (één morgen is circa 0,86 hectare). Dit staat vermeld in het verpondingsregister uit 1649. Verponding is een soort grondbelasting of onroerendezaakbelasting.

Ligging van De Steeg in 1832

De oudste muur van het pand, de zogeheten brandmuur tussen het voor- en achterhuis, dateert uit de zestiende eeuw. In die tijd was de boerderij een hallehuis, met de schuur en het woonhuis in elkaars verlengde. In 1649 werd het na een ingrijpende verbouwing een forse T-boerderij, een typisch Betuwse boerderij met een dwars geplaatst woonhuis. De huidige voorgevel is gericht naar het noorden. Onder het westelijk deel van het woongedeelte (voorhuis) bevindt zich een grotendeels boven het maaiveld gelegen kelder met twee tongewelven. Vlak bij de boerderij ligt een vloodschuur uit 1815, waar men vroeger bij dijkdoorbraken het vee in

veiligheid kon brengen. Daarnaast werd deze ook als gewone schuur gebruikt voor het stallen van vee en de opslag van gewassen, materialen, machines en rijtuigen. De boerderij en de vloedschuur liggen beide op een terp, want zo dicht bij de rivier was het zaak om droge voeten te houden. Aanleiding voor het bouwen van de vloedschuur was een forse dijkdoorbraak in 1809, waarbij in Heteren zeventig gezinnen schade opliepen aan hun hus.

Het voorhuis heeft, met uitzondering van de achtergevel, gepleisterde gevels met negentiende-eeuwse detaillering, zoals zesruits schuiframen met luiken en een paneeldeur met een tweeruits bovenlicht. In de voorgevel zitten ankers met het jaartal 1649. Verder heeft het voorhuis een rieten schilddak. Het achter- en zijhuis waren met elkaar verbonden door een tussenlid en hadden oorspronkelijk een rieten dak met op het onderste gedeelte holle pannen. De gevels van deze beide schuren waren gedeeltelijk vlakgepleisterd en gedeeltelijk aangesmeerd. De oude indeling van de achtergevel van de deel is na de Tweede Wereldoorlog sterk gewijzigd vanwege een andere indeling van de stal.

De Steeg rond 1907

Monumentale waarde

In december 2000 heeft het Monumenten Advies Bureau een bouwhistorische opname gemaakt waarin de monumentale waardebepaling uitgebreid staat omschreven. Enkele korte conclusies uit het rapport:

- De brandmuur tussen voor- en achterhuis en in ieder geval delen van de kelder zijn het oudst, met een zestiende-eeuwse datering.
- In eerste opzet was er sprake van een hallehuisboerderij, waarvan het woongedeelte aan de west-noordzijde was uitgebouwd met een zogenaamde stenen kamer, een onderkelderde torenvormig woonkamer.
- In 1649 is er sprake van een ingrijpende verbouwing waardoor de forse T-boerderij is ontstaan.
- In de late achttiende eeuw krijgt het achterhuis gemetselde zijgevels met in de achtergevel korfbogen boven de staldeuren en brede staldeuren en ronde vensters links en rechts ervan.
- Begin negentiende eeuw wordt de zijschuur aangebouwd alsmede de vrijstaande vloedschuur.
- Ook volgt in de negentiende eeuw een verdere verfraaiing van het voorhuis, waaronder vensters met luiken, aanpassing van de kapconstructie met overstekken aan de noord- en oostzijde, en het pleisterwerk van de buitengevels.
- Begin twintigste eeuw wordt een en ander nog doorgezet en wordt de huidige schouw in de middenkamer geplaatst.
- Na de Tweede Wereldoorlog volgen vele verbouwingen uit functionele overwegingen, die veelal als storend kunnen worden aangemerkt.

Bewoners

Sinds 1649 is de boerderij maar door drie families bewoond geweest. Vanaf 1649 tot 1763 was dat de familie Derksen. En van 1763 tot 1997, dus ruim 230 jaar, hebben er acht generaties van de familie Van de Westeringh gewoond en gewerkt.

De toenmalige gemeente Heteren heeft in 1997 de boerderij met de vloedschuur en de omliggende landerijen gekocht van de familie H. van de Westeringh. Als plaatselijke aannemer met een historische gebondenheid (vierde generatie aannemer in Heteren) was ik geïnteresseerd in een eventuele herontwikkelingsmogelijkheid van het complex binnen het plangebied de Melkweide. De onderhandelingen waren lang en moeizaam, want het bleek erg ingewikkeld om zo'n rijksmonument in te passen in de nieuwbouwwijk. Maar begin 2000 viel dan toch het besluit de boerderij te kopen. De bedoeling was om hem op te delen in drie wooneenheden, maar dat is er uiteindelijk één geworden. Na de grondige restauratie konden we er in 2004 gaan wonen.

Voor mij als geboren en getogen Heterenaar was De Steeg al lang een bekende plek. Als jongentje kwam ik er wel om hulsttakjes te vragen voor de kerstversieringen die ik op de nabijgelegen school moest maken. Ook wandelde en speelde ik begin jaren zestig als kleuter over het paadje achter het rooms-katholieke kerkhof, dat uitkwam op het onverharde pad de Steeg. Vandaar had je een mooi uitzicht op de boerderij, die in volle glorie zichtbaar was met een mooie, wat mysterieus en spannend aandoende, grote siertuin.

Huidige ligging

De op een terp gelegen boerderij is nu omsloten door nieuwbouwwijk de Melkweide met relatief gezien nog maar weinig grond om het complex heen. De forse vloedschuur uit 1815 behoorde ook tot het complex maar is hiervan afgescheiden en momenteel in gebruik bij de gereformeerde kerkgemeenschap van Heteren. Door de aanleg van de nieuwbouwwijk is de historische samenhang van het erf en zijn omgeving verloren gegaan.

Het zicht vanaf de Rijndijk is afgesloten vanwege hoge woonbebouwing. Wel staat er nog een behoorlijk aantal grote, oude bomen (kastanje, vederesdoorn, tulpenboom) en er is een historisch geriefbosje met oude onderbegroeiing aan de westzijde. Aan die zijde is bij de realisering van de wijk een grote waterpartij aangelegd als retentievijver.

Restauratie

Voor de restauratie hebben we vanaf het allereerste begin architect Otto van Dijk (helaas in 2021 overleden) uit Horssen in de arm genomen, omdat hij ervaring had met soortgelijke projecten met een dynamische aanpak. Daaronder wordt in deze context verstaan: een spannende en esthetisch verantwoorde combinatie van oude en nieuwe bouwmethoden en -materialen. Oorspronkelijke detailleringen en functionaliteit vormen hiervoor de basis. Samen met de architect zijn we gekomen tot een prachtig plan voor de verbouwing. In de eerste helft van 2002 waren uiteindelijk alle benodigde vergunningen compleet en konden we starten met de ingrijpende restauratieklus.

Ontwerptekening voor de restauratie

Bij de restauratie was het een uitdaging om de eisen van modern wooncomfort te combineren met het behoud van originele, eeuwenoude details. Verder bleken de bestaande bouwonderdelen en materialen in een zeer slechte staat te zijn, zodat veel vervangen en nagemaakt moest worden. Dat vroeg veel van het vakmanschap van de werknemers en onderaannemers.

Ook in het verleden is de boerderij diverse keren verbouwd en daarvan zijn de sporen nu nog goed zichtbaar. Zo zit er in het voorhuis een toograam zo hoog dat je er niet doorheen kunt kijken. Misschien is er eerder een verdieping geweest, die eruit is gehaald toen grotere ramen in zwang kwamen. Ook de zesruits ramen aan de andere kamer van het voorhuis zijn er niet altijd geweest. Aan de buitenkant ziet het er symmetrisch uit, maar binnen rust een steunbalk op het raamkozijn. Het was nog een hele opgave om dat volgens de nu geldende bouwvoorschriften op te lossen.

Een steunbalk die op een raamkozijn rust, vormde een uitdaging bij de restauratie (foto: Suzanna Kolenbrander)

In het voorhuis herinneren drie dubbele deuren aan de vroegere bedsteden. Ook de zijgevel van de keuken heeft een geschiedenis. De kelder is ooit verzakt, waardoor de westelijke buitenmuur is weggefallen. De details die eertijds bij het herstel zijn aangebracht, zijn nog steeds zichtbaar.

Het rechterdeel van het voorhuis is het oudst en dateert van omstreeks 1600. Onder de huidige keuken (vroeger de opkamer) zitten kelders met gewelfde plafonds. In de keuken zijn nu glazen vloeren gelegd zodat het oude metselwerk zichtbaar is. Er liggen ook resten van aardewerk en ijzeren werktuigen die bij de bouwwerkzaamheden gevonden zijn.

Een glazen vloer in de keuken maakt het oude metselwerk en bodemvondsten zichtbaar (foto: Suzanna Kolenbrander)

Terwijl het monumentale voorhuis zoveel mogelijk in de originele staat is gelaten, kon de architect in de bouwvallige stal al zijn creativiteit kwijt. Hij ontwierp daar een plaatselijk beweegbaar schoependak om daglicht toe te laten. Onder de historische spanten maakte hij een zogenaamde wooncontainer, zodat hij de oorspronkelijke buitenmuren en de oude kapconstructie met gebinten intact kon laten. Onder die 'zwevende' woonruimte kun je de originele stalvloer nog zien.

De combinatie van enerzijds historisch en traditioneel en anderzijds heel modern heeft De Steeg een zeer bijzonder effect gegeven en het is een voortzetting van de dynamiek die het pand al vanaf 1649 heeft gekend. Wij hopen dat na deze restauratie de boerderij nog vele jaren voor het nageslacht bewaard kan blijven. Wij zullen dit echter niet meer meemaken; wij zijn slechts passanten die tijdelijk gebruik kunnen maken van onze voorrechten. Wij hopen als familie heel lang te mogen genieten van dit wel zeer bijzondere project.

Bij de restauratie zijn moderne nieuwe elementen gecombineerd met de historische constructie (foto: Suzanna Kolenbrander)

Sinds ruim tien jaar staat er bij De Steeg weer een ooievaarsnest. In een ver verleden moet daar vlakbij ook een nest hebben gestaan

Bronnen

Kolenbrander, S.: Boerderij De Steeg. Peperbus 12 (2024), 41 16-17.

Kolenbrander, S.: Modern wonen met respect voor historie; Kuijpers geniet van 'zijn' boerderij De Steeg. Peperbus 12 (2024), 43: 12-13.

Kuijpers, J. en M.: Boerderij de Steeg, hoezo dynamisch?? In: I.E. Salverda en J.R. Mulder, Het verhaal achter de boerderij; een zoektocht van boerderijeigenaren uit de Over-Betuwe naar het verleden van hun boerderij als inspiratiebron voor de toekomst. Wageningen, Alterra, 2003. Alterra-rapport 863, blz. 70-73.

Westeringh, W. van de: Bijdragen tot de geschiedenis van Heteren; IV beknopte geschiedenis van boerderij "De Steeg". Tabula Batavorum (Med.blad Hist. Kring Kesteren e.o.) 13 (1981), 1: 4-7.

Westeringh, W. van de: De hoge schuur van De Steeg te Heteren. Nieuwsbrief Hist. Kring Kesteren e.o. 19 (2001), 2: 7-10.

Zoekplaatje

Ton Timmer

Onderstaande foto van zangkoor Halleluja uit Herveld is gemaakt omstreeks 1950-1955. Veel mensen die erop staan zijn bekend, maar van een paar ontbreken nog de (precieze) namen. Wie kan helpen dit zoekplaatje compleet te maken? Iedereen die wat weet, kan mailen naar info.timmer@kpnmail.nl.

Hieronder de namen per rij van links naar rechts. Wie weet de (precieze) namen van de nummers 16, 22, 23, 28 en 29?

Achterste rij: 1 Tonny de Bruin, 2 Ries van de Scheur, 3 Piet Dekker, 4 Jan Lutterveld, 5 Henk Frentz, 6 Cor Vink, 7 Gerrit Janssen, 8 Hendrik van Schaik.

Tweede rij: 9 Bart de Bruin, 10 Rijk Gerritsen (De Tip), 11 Paulien Frentz, 12 Bartje de Bruin, 13 Tine(ke) Stekelenburg, 14 An Vink, 15 Rika Vink, 16 ... Janssen (broer van nr. 7 en 21), 17 Arie Frentz, 18 Aaldert Meeuwissen.

Derde rij: 19 Jo Crum, 20 Joke Frentz, 21 Corrie Janssen (zuster van nr. 7 en 16), 22 ... (dirigent van het koor), 23 ... van Schaik, 24 Toos Beefting, 25 Janna Franssen, 26 Tineke Janssen.

Voorste rij: 27 Ditje van Kalkeren, 28 Jo? van Tilburg-Frentz, 29 ... Meeuwissen, 30 Sjaan Coeleman-van Gent, 31 Corrie van Velsen-Janssen, 32 Willy Frentz (dochter van de smid), 33 Karel Deijs (kleermaker).

Van alles van vroeger ...

Marie Elings

In de zeventiende eeuw was schapenvlees erg populair. Vandaag de dag kiest de consument echter voor lamsvlees. Daarom is het volgende gerecht aangepast aan de smaak van nu.

Lamsbout met mierikswortel-appelsaus

750 gram lamsbout
3 tenen knoflook, in stukjes
zout en peper naar smaak
3 eetlepels arachide- of zonnebloemolie
1 deciliter rode wijn
1 deciliter vleesbouillon
2 Elstars, geschild en in schijfjes
20 gram boter
1 snee witbrood zonder korst, verkruimeld (plus eventueel 1 snee extra)
2 theelepels versgeraspte mierikswortel
mispunt kristalsuiker

Verwarm de oven voor tot 180 °C.

Maak inkepingen in het vlees en duw er de stukjes knoflook in. Bestrooi het vlees met zout en peper.

Verhit de olie in een braadpan en bak de lamsbout aan alle kanten goudbruin. Haal hem uit de pan en leg hem op een rek in een braadslee in de oven. Afhankelijk van de dikte van het vlees zal het een half uur tot drie kwartier duren voor de bout van binnen rozerood is.

Haal hem dan uit de oven en laat hem, afgedekt met aluminiumfolie, rusten op een warme plaats.

Giet het braadvocht en de aanbaksels in een pan en voeg de wijn toe. Laat deze op hoog vuur vijf minuten inkoken. Voeg dan de bouillon toe en laat ook die vijf minuten inkoken.

Bak ondertussen de appelschijfjes goudbruin in de boter.

Snijd de bout in plakken. Giet het vocht dat daarbij vrijkomt bij het wijnmengsel en bind dit met de broodkruimels. Voeg de mierikswortel en appelschijfjes toe en maak de saus op smaak af met de suiker en eventueel nog wat zout en peper. De saus moet redelijk dik zijn. Voeg indien nodig nog wat verkruimeld witbrood toe.

Giet de saus in een serveerschaal en leg de plakken lamsbout er bovenop.

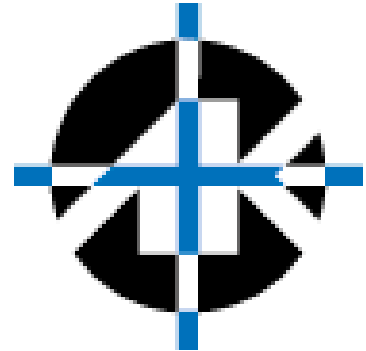
Heerlijk met een groene salade en gebakken aardappeltjes.

Sponsoren

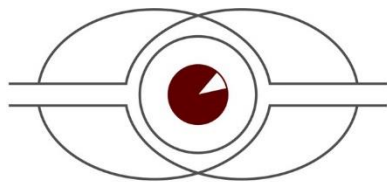
Deze Oud Neis is mede mogelijk gemaakt door:

**Assurantiekantoor
Derksen B.V. te Oosterhout
M.H.A.A. (Ria) Derksen**

**Grafisch bureau A&K
te Andelst**

OVER-BETUWE
optiek & optometrie
Hans Reugebrink

**Mr. James
Food en Drinks
Slijk-Ewijk**

